НПАТАК
Научно-общественная газета

ՆՊԱՏԱԿ

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԳԻՏԱՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1990 Թ. ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ | ՀՈՒՆՎԱՐ, 1994 Թ., ԹԻՎ 1 (20) | ԳԻՆԸ 25 ՌՈՒԲ.

ԹԵՐԹ ԸՆԹԵՐՑՈՂ

Թևակոխելով 1994-ը

ՑՈՒՐՏՆ ու սառույցը դարձան ամառնաի գալստյան ուղեկիցները: Անհյուրընկալ ձմեռը հանկարծահաս ներխուժմամբ, մի հարվածով թռատեց հայաստանյան ոսկե աշնան փաղանցուկ տպավորությունը: Այն ե՞րբ էր, որ ամառնարի խորհրդավոր ու տաքուկ գիշերներին գեթ խորհրդանշական փաթիլներ էինք երազում... Եղել են նման ժամանակներ: 93-ի սառցե տիրուհին ավելի քան տիրականորեն տարածեց իր ներմակ շղարշը` ի հեճուկս արև ու լույս, ջերմություն ու խինդ ակնկալող մարդկանց:

Այնուհանդերձ, բնությունն իր անըեկանելի օրենքներով ստիպում է հաշվի նստել հետը և միանգամայն ոչ շինծու իր այս պատկերն է հրամցնում: Իսկ ինչ է, չի եղել ցուրտ ու սառնաշունչ ձմեռ, երբ սովորական ու բնականոն է մեզ երևացել: Ձմեռը ձմեռ է, դաժան թե փափուկ, և ՄԻ ՆԵՐՔԻՆ ՋԵՐՄՈՒԹՅԱՄԲ ենք այն դիմավորել, անգամ գեղեցիկ ու հրապուրիչ է թվացել: Այն ե՞րբ էր, որ...

Ինչևիցե, Նոր տարվա իմաստը վեր է բոլոր առտնի հոգսերից, այն խորն է, խորախորհուրդ, հոգու բերկրանք է բերում, հույս ու հավատ: Ու անպայման հետադարձ հայացքի առիթ է ստեղծում և չես կարող չմտաբերել անցած 365 օրերը: Քո, ժողովրդի, հանրապետության անցած օրերը:

Սառնաշունչ այս ձմեռն էլ համահնչյուն դարձավ դժվարագույն մեր կյանքին` նյութական ու բարոյական յակնրախ բեկբեկումներով աղեցուն: Անշուշտ, ոգևորող էին անցնող տարում Արցախյան ճակատի նվաճումները, արցախցու ոգու ցոլացումները, խիզախությունն ու անկոտրում կամքի դրսևորումները: Իսկ ինչպիսի տեղատվություններ են նշմարվում այսօր ՄԵՐ ՆԵՐՍՈՒՄ. ավաղ, աղարտվող ազգային դիմագիծ` «շուկայական դաստիարակության» այդ դառը պտուղը. արդարև, ո՞ւր է տանում այն ջահել-ահելին: Հայրենյաց հողի վրա հարազատ ոտնահետքերն են նվազում. մի՞թե տաք երկրներ չվող թռչնաերամները գեթ մի արևոտ գարնան էլ ետ չեն դառնալու... Հոգս, ծվայտանք, անլուծելի թվացող կենսոտ հաջցականներ: Սակայն եկեք այսօր փոքր-ինչ պակաս տրվենք մռայլ մտորումներին, չէ՞ որ ամանոր է, Նոր տարի, նոր` 1994-ը մեզ հյուր է եկել: Քիչ է ասել, թե մեր նոր պետականության կայացման նամփան դժվարագույնը եղավ, համոզիչ և անհամոզիչ բազմապիսի պատճառաբանություններ են հրնչում, հակասական հաշվեկշիռներ են բախվում միմյանց, և խնդրեմ` ցցուն ու անսեթևեթ հայտարարները: Բազում-բազմապիսի հարցեր, որոնց պատասխանները մեր ժողովուրդը սպասում է նաև մտավորական, գիտնական մարդկանցից, նրանց ակտիվ մասնակցությունն ակընկալում է այդ կենսական խնդիրների լուծման գործում: «Նպատակը» ևս իր գերխնդիրն է տեսնում դրա մեջ. բոլոր հարցերի գիտական, նշգրիտ վերլուծություն ու մեկնաբանություն, ծառացած խնդիրների շիտակ գնահատական, լուծման առաջադրվող ազնիվ ու անքեն ուղիներ:

Մեր թերթի սույն թիվը (թիվ 20) ինչ-որ տեղ հանրագումարային է, բայց մենք չենք ուզում կատարվածից խոսել, այլ հարգարժան ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ հետ մտքեր կիսել անելիքների մասին: Դա էլ թող լինի թերթ-ընթերցող կապի մի դրսևորում: 1994-ի «Նպատակը» շատ տալիքներ ունի ընթերցողին: «Հայաստանի տնտեսական և քաղաքական հիմնահարցերի շուրջ», «Մտավորականությունը և ժամանակը», «Ի՞նչ է կատարվում մշակույթի հետ», «Գիտական մտքի արտահանությո՞ւն, թե գիտնականների արտահոսք», «Համահայկական գիտական ներուժի օգտագործման հիմնահարցերը», «Համազգային հոգսեր», «Մտավորականության սոցիալական պաշտպանվածության հարցեր», «Գիտության եզակի օջախները», «Երիտասարդ գիտաշխատողը և կյանքը», «Գիտական ինստիտուտները նոր պայմաններում»— թեմաներ, որոնց ցանկը անշուշտ մեծ է, հավանաբար կհետաքրքրեն ձեզ: Եվ այդ ամենն, իհարկե, լրագրային տարբեր ժանրերի միջոցով` կլոր սեղաններ, հարցազրույցներ, վերլուծական հոդվածներ, քննադատական նյութեր և այլն: Ցավոտ շատ հարցեր էլ կան, որ վաղորոք չեն ծրագրվում, դրանք ծագում են կյանքի ընթացքում և հարկ է, որ թերթն անդրադառնա դրանց ծնող պատճառներին, արդար լույսի ներքո հետազոտի և ոչ թե պարուրի թանձր վարագույրով:

Անցած տարում շոշափելի տեղաշարժեր կատարվեցին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում: Մեր թերթը պարբերաբար անդրադարձել է ակադեմիական կյանքին` ավելի ու ավելի աշխուժացող ակադեմիա-ինստիտուտներ-գիտատեղծագործական կապերին, գիտական ներուժը ժողովրդին հուզող խնդիրներին ծառայեցնելու միջոցառումներին, գիտության մեր մայր կանառի բովանդակալից առօրյային: Դժվարին պայմաններում գիտական գործունեության ընթացքը մշտապես գտնվում է թերթի ուշադրության կենտրոնում: 1994-ին նոր ասպարեզ կբացվի նաև գիտնական-ընթերցող անմիջական երկխոսությունների համար: Միովբանիվ` շատ են անելիքները:

Եվ երբ ձեր դժվարին օրվա մեջ գեթ պահ մի կարողանանք որևէ նյութով ձեզ գոհացնել, սիրելի ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐ, ապա համոզված եղեք, որ նոր լիցք ու կորով կհաղորդեք ոչ դյուրին պայմաններում այս թերթը ստեղծողներին: Ու իրավամբ կարող եք ավելին ակնկալել թերթից: Մեր դռները բաց են ձեր առաջարկությունների, դիտողությունների, ինչու չէ, նաև լրջմիտ ու անաչառ քննադատության առջև:

Ի կատարումն ռայ գիտնականների ազգանվեր աշխատությունների, 1994-ի ձեր բոլոր ազնիվ նպատակների:

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ,
ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ
ՄԱՂԹՈՒՄ ԵՆՔ ՁԵԶ
ՓՈԿՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՓՈԿՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ Ս
ԴԱՐՁՅԱԼ` ՓՈԿՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԻՇԵՔ, ԳԱՐՆԱՆ ԳԱԼՈՒՆ
ՄՆԱՑԵԼ Է ԸՆԴԱՄԵՆԸ 60 ՕՐ...

ԽՈՍՔ ՏԱՐԵՄՈՒՏԻ

Թանկագին գործընկերներ:

Պատմության գիրկն անցավ ևս մեկ տարի: Դա մեզ համար ազգային պետականության կայացման, մաքառումներով և դժվարություններով հագեցված տարի էր: Հանրապետությունում ընտեղծված սոցիալ-տնտեսական ծանր կացությունից դուրս չմնացին նաև գիտնականները: Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան այդ պայմաններում շարունակում է իր ազգանվեր գործունեությունը, ջանում է քայլ առ քայլ ամրապնդել անցյալի լավագույն ավանդույթները, գիտությունը դուրս բերել միջազգային նոր հորիզոններ:

Նոր` 1994 թվականի առթիվ բոլորիդ սրտանց շնորհավորում և մաղթում եմ քաջառողջություն, տոկունություն, լավատեսություն, ստեղծագործական նորանոր հաջողություններ աշխատանքում և անձնական կյանքում` ի փառս հայրենիքի և հայ ժողովրդի գոյատևման և բարգավաճման:

Ջերմ մաղթանքներով` Ֆ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ

Հայաստանի ԳԱԱ նախագահության նիստի ժամանակ մեր նկարիչ Գ. Ցարալյանը, որպես տարեվերջի կատակ, այսպես պատկերեց նիստի մի քանի մասնակիցների:

Նախագահությունում

ՀՀ ԳԱԱ նախագահության դեկտեմբերի 15-ի նիստում քննարկվեց հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի 1992—1993 թթ. գիտակազմակերպական գործունեությունը (զեկ.` ինստիտուտի տնօրեն, գիտության դոկտոր Ա. Ա. Քալանթարյան): Ինչպես զեկուցողը, այնպես էլ նյութ ունեցողները` ակադեմիկոսներ Ս. Համբարձումյանը, Գ. Սարգսյանը, Գ. Գայոյանը, Գ. Բրուտյանը, Ռ. Մարտիրոսյանը, ԳԱԱ թղթակից անդամներ Հր. Սիմոնյանը, Հ. Ավետիսյանը, գիտության դոկտորներ Ս. Հարությունյանը, Ֆ. Տեր-Մարտիրոսովը և ուրիշներ ընդգծեցին, որ հաշվետու ժամանակաշրջանում, չընայած հանրապետությունում ստեղծված ծանր իրադրությանը, ինստիտուտի կոլեկտիվը զգալի աշխատանքներ է կատարել գիտական հիմնական ուղղությունների` հնագիտության, ազգագրության, բանահյուսության, մարդաբանության, էթնոսոցիոլոգիայի, վիմագրության թեմատիկ պլանների կատարման գործում: Հենվելով անցյալի հարուստ ժառանգության և ավանդության վրա, ինստիտուտը հետազոտություններ է կատարել հնագույն ցեղային միությունների, հայ պետականության կազմավորման, պետական առաջին կազմավորումների ժամանակաշրջանների, քրիստոնեության տարածման և հոգևոր մշակույթի, բանավոր ավանդության, թատրոնի, պարարվեստի բնագավառներում: Ուսումնասիրվում են հայ առասպելաբանության և հայ ժողովրդի կազմավորման, արդի հասարակական շարժումների, սոցիալ-տնտեսական և մշակութային զարգացման էթնիկ գործոնների հետ առնչվող թեմաներ:

Դաշտային հետազոտական աշխատանքների շնորհիվ ձեռք են բերվել նյութական և հոգևոր մշակույթի մեծաքանակ տվյալներ: Նշանակալի հաջողություններ են ձեռք բերել Մեծամորի, Լոռի-Բերդի, Արմավիրի, Դվինի հնագիտական արշավախմբերը: Ազգագրական և բանահյուսական խմբարշավները Հայաստանի տարբեր շրջաններից և Արցախից մեծ քանակությամբ նյութեր են հավաքել և կորստի վտանգից փրկել ժողովրդական շատ արժեքներ:

Ինստիտուտի կոլեկտիվը գիտական համագործակցության մեջ է արտասահմանյան առանձին գիտական կենտրոնների հետ: Գործում են հայ-ամերիկյան և հայ-բելգիական հնագիտական արշավախմբերը:

Այնուհանդերձ, նշվեց, որ ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքներում կան և զգալի թերություններ ու բացեր` թեմաների մանրատվածություն, տեսական հետազոտությունների պակաս, գիտական հաշվետվությունների անտեսում: Նախորդ տարիների հետ համեմատած, խիստ կրճատվել են դաշտային հետազոտական աշխատանքները: Գրեթե ուշադրությունից դուրս է մնացել հին և նոր քարե դարի ուսումնասիրությունը, չեն հետազոտվում Ուրարտուի պատմության և մշակույթի հետ կապված առանցքային հիմնախնդիրներ: Ինստիտուտում, բացի էթնոսոցիոլոգիայի բաժնից, տակավին չի ներդրվել կոմպյուտերային տեխնիկան: Տարբեր պատճառներով գրեթե ընդհատվել են «Հնագիտական պեղումներ Հայաստանում», «Հայաստանի հնագիտական հուշարձանները», «Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն», «Հայ վիմագրություն» մատենաշարերի հրատարակությունները: Դանդաղ է ընթանում ինստիտուտի համալրումը երիտասարդ կադրերով: Դիսերտացիաների պաշտպանության խորհրդի առկայության պայմաններում զգալի պակասել է հայցողների թիվը, վերջին երեք տարում պաշտպանվել է ընդամենը մեկ դոկտորական և երեք թեկնածուական դիսերտացիաներ:

Ծանր կացության մեջ են գիտական աշխատողները:

ԳԱԱ նախագահությունը գործնական որոշում ընդունեց հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքները նոր աստիճանի հասցնելու, տեղ գտած թերությունները

(Շարունակությունը` 3-րդ էջում)

Մեծ գիտնականի ու մարդասերի հիշատակին

Արտասահմանյան երկրների հետ մշակութային կապերի հայկական ընկերության դահլիճում նշվեց Անդրեյ Սախարովի մահվան չորրորդ տարելիցը: Հավաքվել էին գիտնականներ, արվեստագետներ, մշակույթի, հասարակական ու քաղաքական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ:

Ելույթ ունեցողները մեկ անգամ ևս կարևորեցին գիտական աշխարհին հայտնի ու զարմանալիորեն ներդաշնակ, բարի և խիզախ քաղաքացու բարեմասնությունները, որի կյանքը լեգենդ էր դարձել արդեն իսկ նրա կենդանության օրոք: Ընկերության նախագահ Գևորգ Ջաքոյանը, բանասիրության պրոֆեսոր Վլադիմիր Գրիգորյանը, սոցիոլոգ Ահարոն Ադիբեկյանը և ուրիշներ խոսեցին մեծ մարդասերի ու գիտնականի ժառանգության մասին:

Ա. Սախարովն այն մարդկանցից էր, ով հարգանքով էր լցված հայկական գիտական ներուժի նկատմամբ և սերտորեն կապված էր գիտական շրջանների հետ: Այդ մասին և մեծ անհատականության նկարագիրն ամբողջացնող հուշերով հանդես եկան ֆիզիկայի ինստիտուտի աշխատակիցներ Թինա Ասատրիանին, Ռոբերտ Ավագյանը: Նրանք միաժամանակ ընդգծեցին մեր հայրենակից Արտեմ Ալիխանյանի արիությունը, սկզբունքայնությունը, որը ոչ մի բանաձև չստորագրեց, ոչ մի մատնագիր չգրեց Անդրեյ Սախարովի դեմ և հատուցեց նրա ու Յուրի Օրլովի նկատմամբ ունեցած իր բարեհաճության համար:

Մեծ ու անգնահատելի է ակադեմիկոս Անդրեյ Սախարովի դերը նաև արցախյան հիմնախնդրում: Նա աներկբայորեն կանգնած էր մարդու իրավունքների պաշտպանության դիրքերում և Ռուսաստանում շատերի համար պարզ ու հասկանալի դարձրեց Արցախի հիմնահարցի էությունը, նախազգուշացնելով, թե ինչի կարող է հանգեցնել համաժողովրդական կամքի արտահայտությունը: Խաղաղության և մարդասիրության մեծ ջատագովը խստորեն դատապարտեց վարչաօստիկանական միջոցներով ժողովրդի ազատ կամքը բռնադատողներին:

Սախարովի հասարակական-քաղաքական գործունեության ու մարդկային նկարագրին բնորոշ այդ կողմերի մասին խոսեց ակադեմիկոս Գևորգ Ղարիբջանյանը:

Հիշատակի երեկույթին ներկա էր և ելույթ ունեցավ Հայաստանում Ռուսաստանի դեսպան Վլադիմիր Ստուպիշինը:

Հուշ-երեկույթի մասնակիցների հավանությանը արժանացավ քաղաքի կենտրոնում Սախարովի հուշարձանը կանգնեցնելու մասին Երևանի քաղխորհրդին խնդրանքով դիմելու առաջարկությունը:

Մարշալը և նրա սուրը

«ՀՈՒՇ-ՆՈՎԵԼՆԵՐ: ՄԱՍՈՒՆՔՆԵՐ» ՇԱՐՔԻՑ

... Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանին վերջին անգամ հանդիպեցի Մոսկվայում: Դա 1982-ի մարտի 22-ին էր: Գրողների տանը բազմահազար մոսկվացիների հետ հրաժեշտ էինք տալիս Մարիետա Շահինյանին: Սգո թափորը Վագանկովի գերեզմանոց շարժվելուց առաջ, եկավ և Մարշալ Բաղրամյանը: Մոտեցավ բեմահարթակին, ուր դրված էր հանգուցյալի անշունչը, հանեց գլխարկը, դրեց դագաղի մոտ և ծնկաչոք համբուրեց գրողի ճակատը: Նկատեցի, որ Մարշալը հուզախառն արտասվում էր... Այո՛ հազարավոր մահեր տեսած, ռազմաճակատում, երբ ամեն վայրկյան մահն ավելի հավանական է քան ապրելը, մարտական շատ ընկերներին կորցրած զորավարը լաց էր լինում, այն էլ ինչպե՜ս:

Շատ չանցած, սեպտեմբերին կյանքից հեռացավ Մարշալ Բաղրամյանը: Երկու ամիս անց՝ դեկտեմբերի 2-ին, լրանում էր նրա ծննդյան 85-ամյակը: Նա լիովին իրավունք ուներ ցայսօր ապրելու: Մայր բնությունը Մարշալին պարգևել էր սլացիկ հասակ, իմաստուն աչքեր, լայն թիկունք, մե՜ծ սիրտ, հզոր միտք ու տրամաբանություն, և որ գլխավորն է, մարդկային ազնիվ, բյուրեղյա՜ բարեմասնություններ, եռանդ, տոկունություն, կրակոտ հայրենասիրություն, անմահ ոգի:

Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը ազգայինի և համամարդկայինի- ինտերնացիոնալիստականի խորհրդանիշ էր: Նա իր հարուստ ու փոթորկալից կյանքով ձուլվեց հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմության նորագույն շրջանի անմոռաց իրադարձություններին, դարձավ մեր պատմության անբաժան մասնիկը: Արդ, Բաղրամյանը կյանքից հեռացավ, գնաց դեպի անմահություն, պարտք չմնալով, սերունդներին ավանդելով խիզախություն, համարձակություն, հավատարմություն՝ Հայրենիքին և ժողովրդին: Նա գնաց: Մնացինք մենք՝ պարտականներս: Մնաց նրա ընդմիշտ անմոռաց ու լուսապայծառ, բարի՜ անունը և անկրկնելի սխրանքները:

Դեկտեմբերի 2-ը Մարշալի ծննդյան օրն էր:

Ի նշան երախտագիտության ամեն անգամ մենք հիշում ենք մեծ ու տաղանդավոր զորապետին, կրկնակի հերոսին, ազնիվ հայ քաջորդուն և գիտենք, որ նրա բարի անունն ու համբավը երբեք չի խամրի: Հիշում ենք նրան որպես զորավար Անդրանիկի զինվորի, Սարդարապատի 1918-ի հերոսամարտի քաջարի հեծյալի, հայկական ազգային բանակի ակտիվ կառուցողներից մեկի, Մեծ Հայրենականի հռչակավոր զորավարի, ռազմական արվեստի խոր գիտակի, հայ ժողովրդի նվիրական իղձերի իրականացման համար պայքարի ջատագովի...

Հիշում ե՞նք ու հավե՛րժ փառք շշնջում նրա անմահ գործին ու հիշատակին:

Գիտենք, որ այժմ, քան երբևէ Արցախյան գոտեմարտում հայ ժողովրդի համար ճակատագրական նշանակություն է ստանում բոլոր ժամանակների՝ Հայկից ու Տիգրան Մեծից մինչև Ավարայր՝ Վարդան Մամիկոնյան, Դավիթ-Բեկից մինչև զորավար Անդրանիկ ու Մարշալ Բաղրամյան... ռազմավարական փորձի ու մարտական ավանդույթների ուսումնասիրությունը ու յուրացումը, հայկական բանակի կազմավորումը, քանզի սերունդների միջև կապի խզում չպիտի լինի...

Հիշողության օր է... Ա՛րդ, երբ ասում ենք Հովհաննես Բաղրամյան՝ հիշում ենք զինվորից մինչև Մարշալ նրա անցած դյուցազնական ճանապարհը, հիշում ենք Մեծ Հայրենականի 1918 երկար ու ձիգ, վառոդի ծխով հագեցված մահահունչ օրերը, հիշում ենք և մեր կենսագրությունը, պատերազմի հրացոլքերում մարտնչած բոլոր հայ քաջորդիներին, բոլոր այն սերմնացաններին- ռազմիկներին, որոնք տուն չվերադարձան, զոհվեցին հանուն հաղթանակի... Հիշում ենք ու հավե՞րժ փառք շշնջում նահատակներին:

Երբ ասում ենք Հովհաննես Բաղրամյան՝ հասկանում ենք Հայաստան, Արցախ, հայ ժողովուրդ, Հայաստան-Սփյուռքի կապերի կամրջող, ի սփյուռս աշխարհի բոլոր հայերին մայր Հայրենիքի՝ Հայաստանի շուրջը համախմբող խորհրդանիշ, և հովանի: Հիշում ենք նաև մեծ բանաստեղծի՝ Հովհաննես Շիրազի Հովհաննես Բաղրամյանին նվիրված ձոներգը:—

Շատ ես, ազիզ, քո ճերմակ ձին,
Արագն ի վեր լողացրել,
Շատ ես հեծել քո ճերմակ ձի՛ն
Ու սուրացել սարերն ի վեր,
Շատս անելով քո ճերմակ ձին
Ինչպես Մասիսն իմ պահեր,
Բայց ե՞րբ պիտի ճերմակ ձիով
Մեկ էլ սուրաս Մասիսն ի վեր,
Որ հովանա Մասյաց ձյունով
Այրվող սիրտս, ո՞վ անվեհեր...

Ա՛րդ, հիշում ենք նաև թե երկրորդ աշխարհամարտի օրերին սփյուռքահայերը ինչպիսի ոգևորությամբ էին հետևում հայ ռազմիկների մարտական գործողություններին, ինչպե՜ս էին սիրում գեներալ Բաղրամյանին: Այդ սիրո և նվիրվածության առհավատչյան էր և պատերազմի ահեղ օրերին հայկական համայնքներում ծավալված ակտիվ գործողությունները «Սասունցի Դավիթ» և գեներալ Բաղրամյանի անվան տանկային շարասյուների կառուցման համար միջոցների հավաքումը: Ստեղծված տանկային առաջին շարասյուները 1944-ի ձմռանը առաքվեցին ռազմաճակատ: Թեհրանի հայկական համայնքը, հետևելով հայոց ավանդույթներին, միաժամանակ մի հատուկ սուր (թուր) պատրաստեց և նվեր ուղարկեց Առաջին մերձբալթյան ռազմաճակատի հրամանատար, բանակի գեներալ Հովհաննես Բաղրամյանին: Այն մեծ խորհուրդ ուներ:

"1944 թ. դեկտեմբերի 28-ին Արտաքին գործերի մինիստրի տեղակալ Ա. Կավթառաձեն մի գրությամբ Կարմիր Բանակի գլխավոր շտաբին է հանձնել Թեհրանի հայ համայնքի ողջույնի ուղերձը և պատվո սուրը՝ Բաղրամյանին տալու համար: Բանակի գեներալ Անտոնովը այդ գրության վրա մակագրել է. «Ընկ. Օվչեննիկովին՝ ապահովել սրի հանձնումը ընկեր Բաղրամյանին, կցել այդ նամակի պատճենը»: Թեհրանահայերի նվերը Մարշալին հանձնվեց ռազմաճակատում՝ Քյոնիգսբերգի ազատագրության համար ծավալված ահեղ մարտերի օրերին: Արխիվային վավերագրերը պատմում են այդ իրադարձությունները՝ «Սասունցի Դավիթ» տանկային առաջին շարասյունը մարտադաշտ ընդունելու, գեներալ Բաղրամյանի անվան տանկային շարասյուն ստեղծելու մասին: Գեներալ Բաղրամյանին ընծայված սուրը հիշեցնում էր Սասնա ծռեր հայկական ժողովրդական վեպի հերոսների զենքը՝ «Թուր կեծակին», որով շերտվում էր երկաթն ու պողպատը, Դավիթը կտրում է 20 գոմշի կաշին, նույնքան ջրաղացաքարը, երկու կես անում Մսրա Մելիքին... Թեհրանահայերի պատկերմամբ այդ սուրը կախարդական ուժով պիտի հովանի լիներ գեներալին և մասնակցեր մեծ Հաղթանակի կոփմանը:

Այսպես էլ եղավ:

Հիշեցնենք, որ Կարմիր Բանակում 1940 թվականից գեներալներին հանձնվում էին շքերթային թրեր, որոնք 1949-ին փոխարինվեցին նրանիկներով՝ կարճ սուսերով: 1945-ի հունիսի 24-ին Բանակի գեներալ Հովհաննես Բաղրամյանը Մոսկվայում, Կարմիր հրապարակում, անմոռաց հաղթանակի զորահանդեսին հպարտ ու հաստ քայլքով հայրենակիցների ընծայած պատմական սուրը կապած անցավ Մերձբալթյան ռազմաճակատի հավաքական զորամիավորումների առջևից:

Անցան տարիներ... Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը 1967 թ. մայիսի 7-ին այդ սուրը, իբրև սուրբ մասունք, պահ է տվել Հայաստանի հեղափոխության թանգարանին, որը այժմ միացված է պատմության թանգարանին, և պահվում է 17025 համարի տակ: Օրերս եղա թանգարանում և նորից ձեռքս առա այդ սուրը: Հանեցի պատյանից: փայլփլում էր: Քաղցր հուշեր արթնացան:

Այն պատրաստված է մաքուր պողպատյա շեղբից, նիկելազոծված է, փայլատակում է, ունի կողքից կախելու համար պատյան, որը արծաթից է: Շեղբը երախակալից բաժանված է խաչաձև ոսկե կովանով, ագուցող օղակները նույնպես ոսկուց են: Արծաթե պատյանին պատկերված են ձիթենու ճյուղ, ԽՍՀՄ-ի պետական զերբը, հայերեն և ռուսերեն լեզուներով գրված են՝ «Բանակի գեներալ, Սովետական Միության հերոս Յ. Ք. Բաղրամյանին՝ Թեհրան քաղաքի հայ համայնքից 2.11.1944»:

Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը պատմական այդ սուրը պահ տալով թանգարանին, գրել է՝ «Մեծ ուրախությամբ թանգարանին եմ նվիրում հավերժ պահպանության այն սուրը, որը Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին ինձ են ուղարկել իբրև նվեր մեր եղբայրները,— Թեհրան քաղաքի հայերը:

Հովհաննես Բաղրամյան.
7 մայիսի 1967 թ.»:

Գրության ձախ մասում նույն պահին իր ինքնագիրն է թողել Անաստաս Միկոյանը:

... Հիշողության օր է: Հիշում ենք մեծ զորավարին՝ մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանին: Նրա անմոռաց հիշատակը պարտավորեցնում է խնամքով հավաքել այն բոլոր նյութերն ու իրերը, որոնք կապված են նրա կենսապատման հետ և իբրև մասունք պահպանել ու փոխանցել սերունդներին: Այդ ուղղությամբ օգտակար աշխատանք են կատարում պատերազմի և զինված ուժերի վետերանները, մտավորականությունը, մարշալի հարազատները ու մարտական ընկերները: Ստեղծված է «Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյան» հիմնադրամը, որի նախագահն է գեներալ Իլյա Բաղրամյանը՝ մարշալի զարմիկը: Նպատակադրված է ֆինանսական միջոցներ հավաքել Երևանում իր անունը կրող պողոտայի վրա մարշալի հուշարձանը կանգնեցնելու և հուշաթանգարան կառուցելու համար:

Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը հայ ժողովրդի արժանավոր զավակներից է, նրա պարծանքը: Լիահույս ենք, որ «Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյան» հիմնադրամին իրենց մուծումները կկատարեն Հայաստանի և ի սփյուռս աշխարհի հայերը, մեծ զորավարի երկրպագուները, բոլոր նրանք, ում համար թանկ է խաղաղությունը: Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյանը իր անձնվեր, հերոսական կյանքի օրինակով և թողած գրական արժեքավոր ժառանգությամբ բարեհամբավ գործերով հավերժ կապրի սերունդների սրտերում: Մարշալ Բաղրամյանը Հայոց ռազմական փառքի խորհրդանիշն է:

ԽԻԿԱՐ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
Պատմական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր, Հայրենական մեծ պատերազմի վետերան

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ.— Հեղինակը խնդրել է սույն հոդվածի հոնորարը փոխանցել «Մարշալ Հովհաննես Բաղրամյան» հիմնադրամին:

Դիմում ՄԱԿ-ին

«Արցախ—Հայաստան» հասարակական-քաղաքական կազմակերպության վարչության անդամները, մի խումբ մտավորականներ ու գիտության ներկայացուցիչներ արցախահայության հիմնահարցի վերաբերյալ նամակ են հղել ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարու թ յ ու ն՝ Բուտրոս Ղալիին և ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդին, որի հիմնական բովանդակությունը հետևյալն է:

Հ ա յ տ ն ի է, որ ԼՂՀ-ն՝ հինավուրց հայկական երկրամասը, 6-րդ տարին է պարտադրված պայքար է մղում Ադրբեջանի դեմ, — ասված է նամակում:— Մինչդեռ միջազգային ատյանները մեկը մյուսի հետևից, իրարամերժ, պատմական հիմքից զուրկ որոշումներ ու բանաձևեր են ընդունում՝ կողմնակալ վերաբերմունք ցուցաբերելով Ադրբեջանի նկատմամբ: Իրողությունը, սակայն, այն է, որ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը զուտ հայկական տարածք է, ուր տեղաբնակ հայերը բնակվում են անհիշելի ժամանակներից և հազարամյակների ընթացքում ստեղծել են հոգևոր և նյութական շատ ու շատ արժեքներ, որոնցից Ամարասը (4-րդ դար), Հակոբավանքը (5-րդ դար), Դադիվանքը (9-րդ դար), Գանձասարը (12-րդ դար) և այլ հուշարձաններ և արձանագրություններ հայտնի են բովանդակ աշխարհին: Ավելին, Հայոց գրերի գյուտից (405 թ.) անմիջապես հետո առաջին հայկական դպրոցները Մեսրոպ Մաշտոցի ջանքերով Արցախում են բացվել: Ընդգծելով նաև, որ երկրամասը քրիստոնեության ընդունման նախահայրենիքներից մեկն է և պատմության քառուղիներում Արցախական աշխարհը միշտ էլ ինքնուրույն կամ կիսանկախ վարչատարածքային միավոր է եղել և մինչև 1820 թ. մելիքների (իշխանների) մակարդակով պահպանել է իր վարչատարածքային ամբողջականությունը, ունեցել է իր տպարանը, հայատառ թերթերը: Ներկա դարի 20-ական թվականներին երկրամասի բնակչության 95 տոկոսը հայեր էին: ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո, որպես այդ ֆեդերալ պետության սուբյեկտներից մեկը 1991 թ. սեպտեմբերի 2-ին մյուս սուբյեկտների նման հռչակվեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը, որը ամրագրվեց 1991-ի դեկտեմբերի 10-ի համաժողովրդական հանրաքվեով՝ միջազգային դիտորդների ներկայությամբ, միջազգային իրավական նորմերով: Հատկապես Ղարաբաղի ինքնապաշտպանական ուժերի գործողությունները միմիայն սեփական ժողովրդի ու հայրենի հողի անվտանգության ապահովումն է: Ուստի երկրամասի հիմնահարցի արդարացի լուծումը կըկայանա այն ժամանակ, երբ ՄԱԿ-ը հարգի Լեռնային Ղարաբաղի օրինական Հանրապետությունը: Չէ՞ որ ազգերի ինքնորոշման իրավունքի պաշտպանությունը ՄԱԿ-ի մարդասիրական սկզբունքներից է:

Նամակագիրները լիահույս են, որ ՄԱԿ-ն ըմբռնումով կվերաբերվի Արցախի հիմնահարցին և իր միջնորդական ջանքերով կհաստատի տևական խաղաղություն՝ ի շահ հայ և ադրբեջանական ժողովուրդների:

Նամակը ստորագրել են՝

ԼԵՆՍԻՐ ԱՂԱԼՈՎՅԱՆ (ֆիզմաթ. գիտ. դոկտոր), *ՍՈՒՐԵՆ ՍՈՒԽՑՅԱՄԱՆՅԱՆ* (պրոֆ., վաստ. երկրաբան) և ուրիշներ:

Սեյսմիկայի փորձի օջախները

Հայաստանի երկրաբանական և առհասարակ ակադեմիական գիտության առջև այսօր ծառացած խնդիրների շուրջ է մեր թղթակից ՆՎԱՐԴ ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ զրույցը երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի տնօրեն, երկրաբանական-հանքաբանական գիտությունների դոկտոր ՌՈՒԲԵՆ ՋՐԲԱՇՅԱՆԻ հետ:

ՆՎԱՐԴ ԱՍԱՏՐՅԱՆ.— 80-ական թվականների Երևանում, Չարենցի, Բակունցի, Անանյանի, Հայկանուշ Դանիելյանի, պրոֆ. Քեչեկի, Սարյանի, հայ լավագույն մտավորականության Երևանում երկրաբանության ինստիտուտը գիտահետազոտական ամենահայտնի հաստատություններից էր, եթե ոչ ամենահայտնին: Այն գտնվում էր քաղաքի կենտրոնում, այն շենքում, որտեղ այնուհետև տեղավորվեց Արմֆանը...

ՌՈՒԲԵՆ ՋՐԲԱՇՅԱՆ.—Ինստիտուտը, իսկապես, ԳԱ հնագույն ինստիտուտներից է, կազմավորվել է դեռ 1935 թվին և մինչև օրս մնում է միակը, որը ներկայացնում է երկրաբանական գիտությունները: Դրա դրական կողմն այն է, որ այստեղ հետազոտությունները տարվում են համակողմանի, բացառվում են թեմաների կրկնությունները: Բացասականն այն է, որ ինստիտուտը դառնում է բազմապրոֆիլային, ինչ-որ չափով դժվար կառավարվելի, և աշխատանքները չեն կենտրոնացվում կոնկրետ որոշ ուղղությունների վրա:

Մեր ինստիտուտը հետազոտիչ ինստիտուտ է: Նրանից արդեն ինստիտուտներ առանձնացել են ժամանակին՝ տնտեսագիտության, ջրային պրոբլեմների, մետալուրգիայի, երկրաֆիզիկայի... 85 թվականից հետո: Օրինակ, մենք ունենք աշխարհագրության բաժին, որն այնքան էլ չի առնչվում մեր պրոֆիլի հետ: Տարիներ շարունակ խոսք է եղել դրա հիման վրա ստեղծել մի առանձին միավոր, բայց մինչև հիմա այդ հարցը չի լուծվել: Խոսքը ինստիտուտը ապակենտրոնացնելու մասին չէ, այլ պարզապես թեթևացնելու և՝ ավելի մասնագիտացնելու: Այսօրվա պահանջը դա է: Այդպիսով չի բացառվում համագործակցությունը հարակից ինստիտուտների հետ:

Ղափանում ունենք մետալուրգիայի լաբորատորիա: Կարծում եմ, դա կարելի է առանձնացնել, քանի որ այնտեղ լուծվում են արդեն զուտ տեխնոլոգիական հարցեր:

Ներկայումս ինստիտուտում աշխատում է շուրջ 400 հոգի: Ինձ թվում է, ակադեմիական ինստիտուտը պետք է լինի ավելի փոքր, կոմպակտ, որպեսզի կարողանա արդյունավետ աշխատել՝ անցնելով ուսումնասիրման ավելի ժամանակակից մեթոդների, որոնք կպահանջեն փոքրաթիվ անձնակազմ:

Մ ե ն ք ու ն ե ն ք գիտությունների 16 դոկտոր, մեկ ակադեմիկոս և մեկ թղթակից անդամ, գիտության մոտ 70 թեկնածու: 60-ական 70-ական թվականներին ինստիտուտը ապրել է իր վերելքը և համարվում էր Միության առաջատար ինստիտուտներից մեկը: Մեր ճանաչված մասնագետները հրավիրվում էին հայտնի կենտրոններում համատեղ աշխատանքներ կատարելու:

Հայաստանում միշտ էլ եղել է երկրաբանական կադրերի ավելցուկ: Օրինակ, ինչի՞ էր պետք մեր փոքրիկ հանրապետության համար տարեկան 100 երկրաբան պատրաստել: Թող լինեին 50-ը, բայց՝ ավելի որակյալ: Ինստիտուտը հերթափոխի կարիք ունի: Աշխատում ենք այդ ուղղությամբ, ընդունում ենք ասպիրանտներ, նույնիսկ այսօր գործուղում ենք Մոսկվա, Սանկտ-Պետերբուրգ, որպեսզի նրանք ստանան բարձր որակավորում: Բայց, ամեն դեպքում, հերթափոխի հարցը դժվար է՝ այո, երիտասարդները քիչ են ձգտում գիտության բնագավառում աշխատել: Դժվար հարց է: Երկրաբանական կադրեր պատրաստում են համալսարանում, պոլիտեխնիկական ինստիտուտում: Շրջանավարտների գիտելիքները անբավարար են: Առաջարկում ենք, որ այդ բուհերում ուսումնական պրոցեսին մասնակցեն մեր առաջատար մասնագետները: Ուսանողներին ընդունում ենք ամառային պրակտիկայի, մեզ մոտ: Աշխատում ենք նրանց միջից ընտրություն կատարել: Լավագույններին ներգրավում ենք մեր ասպիրանտուրայի մեջ:

Ն. Ա.— Այսպես կոչված շուկայական հարաբերությունները գործունեության միանգամայն նոր միջավայրի մեջ են դնում գիտահետազոտական ինստիտուտներին: Պատվիրատու-կատարող հարաբերությունը դառնում է գերակշռող:

Ռ. Ջ.— Մեզ թույլ է տրված անցնել պայմանագրային համակարգի, սակայն ես համոզված եմ, որ պետությունը միշտ պետք է հովանավորի գիտությունը: Ջանքեր ենք գործադրում, որպեսզի առանձին հարցերի վերաբերյալ ունենանք պայմանագրային աշխատանքներ: Առանձին կիրառական հարցերի վերաբեր-

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ «ՇՈՒԿԱՅԻ» ՆԱԽԱՇԵՄԻՆ

յալ: Ես գտնում եմ, որ այդպիսի համատեղությունը ճիշտ է: Սակայն դա իր նպատակին կհասներ, եթե դրամական միջոցները բավարար չափով և ժամանակին հասնեին մեզ: Խոսքս նաև պետական ֆինանսավորման մասին է: Կան գիտնականներ, որոնք իրենց մեջ ուժ են գտնում հաղթահարելու աշխատանքի այն դաժան պայմանները, որոնց մեջ դրված են՝ ցուրտը, լույսի բացակայությունը, կյանքի թանկությունը, վաղվա նկատմամբ անվստահությունը: Ոմանք հուսահատվում են, ընկճվում: Գիտական աշխատանքը պահանջում է մտքի մեծ կենտրոնացում, իսկ չէ՞ որ այդ ամենը զբաղեցնում է մարդկանց միտքը, շեղում է նրանց ուշադրությունը: Պետք է հասկանալ այն բարոյահոգեբանական վիճակի անհավորությունը, որի մեջ այսօր դրված է հայ գիտնականը և առհասարակ մտավորականությունը:

Գիտահետազոտական աշխատանքը պահանջում է խստություն և կարգապահություն: Բայց, այսօր ես ինչպե՞ս կարգապահություն պահանջեմ մի գիտաշխատողից, որը Նորքի զանգվածից ոտքով գալիս հասնում է այստեղ, գրտին նստում և ոտքով էլ ետ գնում: Չեմ կարող՝ զուտ մարդկային մոտեցման տեսակետից:

Ն. Ա.— Նման պայմաններում, երբ պետական ֆինանսավորման միջոցներով կարելի է միայն խղճուկ գոյություն քարշ տալ, այսպես ասած «մի կողմի վրա» միջոցներ ճարելը ինստիտուտի համար դառնում է գոյության կարևորագույն նախապայման: Այսինքն ինստիտուտը կամա թե ակամա պետք է առնչվի շուկայական հարաբերությունների հետ, պետք է մտնի այդ հարաբերությունների մեջ: Բայց դրա համար պետք է...

Ռ. Ջ.— Այո, դրա համար պետք է, որ ինստիտուտն ունենա որոշակի ինքնուրույնություն... Այս առնչությամբ ներկայումս, ըստ երևույթին, ակադեմիան կանգնած է իր ինստիտուտներին ինչ-որ ինքնուրույնություն տալու կամ չտալու խնդրի առջև: Ինքնուրույնություն, որպեսզի պայմանագրային հարաբերություններում նրանք հանդես գան որպես սուբյեկտ, որպես անձ:

Ն. Ա.— Վերջին ժամանակներս մեծ նշանակություն է տրվում արտադրության և գիտության բնագավառում արտասահմանի հետ համագործակցությանը: Դուք արտասահմանից առաջարկություններ չե՞ք ստանում:

Ռ. Ջ.— Ցավոք սրտի, փորձը ցույց է տալիս, որ արտասահմանյան մասնագետների հետ գործը խոսակցությունից այն կողմ չի գնում: Գալով, տեսնելով, նրանք (հաճախ են գալիս) ասում են մեզ և սկսում են սովորեցնել այնպիսի տարրական, պարզունակ բաներ, որ կարծես թե Աֆրիկա են եկել: Երբ մենք նրանց ասում ենք՝ մենք ամեն ինչ գիտենք, դուք մեզ սարքավորումներով ապահովեք, միջոցներով, իսկ կադրեր մենք ունենք, ծրագրեր նույնպես, մեկ-երկու համակարգիչ տվեք՝ դրանով գործը փակվում է: Նրանք ընկալում են միայն անհատական համագործակցությունը: Կոլեկտիվի հետ համագործակցելու նկատմամբ նրանք վստահություն չունեն: Ինչ-որ մի պահի ինստիտուտներին ուզեցին ինչ-որ ինքնուրույնություն տալ...

Ն. Ա.— Բայց դա ոչ թե պահ, այլ պրոցես կլինի. եթե դուք մի քիչ ոտքի կանգնեցիք սեփական ուժերով, ֆինանսապես եղաք ամուր, ակադեմիան ձեզ համար ավելորդ բեռ կդառնա, և դուք պիտի դնեք հարցը՝ հանուն ինչի՞ ենք մենք այս բեռը տանում: Դա կլինի ակադեմիայի վերջը, և մենք կունենանք շուկայական տարերքում լողացող ինստիտուտներ, բայց ոչ ակադեմիայի կուռ համակարգ:

Ռ. Ջ.— Ներկա պայմաններում գոնե ինչ-որ չափով, ինչ-որ շրջանակներում ինքնուրույնությունը պետք է տրվի: Պետությունը կամ պետք է լրիվ ապահովի գիտահետազոտական հիմնարկներին, կամ պետք է ասի՝ այ, այսքան տեղը դուք ինքներդ պահեք ձեր գլուխը: Ես ընդունում եմ, որ աշխատանքի պայմանագրային ձևի բացասական կողմերից մեկն էլ այն է, որ դա շատ թուլացրեց ինստիտուտների կենտրոնական կառավարման լծակները: Այ, հիմա, եթե պայմանագրային թեմայի ղեկավարն է ամեն ինչի պատասխանատուն, նաև՝ ֆինանսների, ես չեմ կարող նրա առջև ինչ-որ պահանջներ դնել, կունենամ միայն խորհրդատվական ձայն:

Մյուս կողմից, թեմաների ղեկավարները բոլորովին պատրաստ չեն պայմանագրային հարաբերություններին, անտեղյակ են մանավանդ, ֆինանսական և իրավաբանական հարցերում: Բայց եթե այդ բոլոր գործերի վարումը հանձնվի ադմինիստրացիային, ինչ-որ տոկոս ստանալու և կատարողների գործերին չխառնվելու պայմանով, կարծում եմ, դա հարցի լուծում կլինի:

Ես ընդհանրապես դեմ եմ ակադեմիայից անջատվելուն, ակադեմիայի տրոհվելուն, բայց ակադեմիան էլ մեզ պիտի տա այդ ինչ-որ ազատությունը: Ես չեմ տեսնում այդ միտումը:

Ն. Ա.— Սովորաբար նոր էկոնոմիկական միջավայրը թելադրում է իր օրենքները, իր վարվելակերպը, որոնք, որպես կանոն, հակառակ են նախկին միջավայրի մտածողությանը: Մյուս կողմից, հին մտածողության իներցիան խանգարում է նոր միջավայրում հարմարվելուն: Շուկայական տարերքի մեջ գիտության մտնելուն խանգարող ի՞նչ հանգամանքների վրա կըցանկանայիք ուշադրություն դարձնել:

Ռ. Ջ.— Այդպիսի հանգամանքները շատ են: Օրինակ, չպետք է գոյություն ունենա պայմանագրով աշխատող գիտնականի աշխատավարձի սահմանափակում: Մարդիկ եթե աշխատում են, պետք է վարձատրվեն ըստ իրենց աշխատանքի:

Շատ սխալ է, երբ պայմանագրային գիտահետազոտական աշխատանքները վերադրվում են հարկերով: Ինչ-որ մի որոշում ընդունվեց, որ չվերադրվեն, բայց դա փաստորեն խաղ էր: Ըստ այդ որոշման, բյուջետային փոխանցումներից հարկ չէր գանձվում, իսկ պայմանագրայիններից գանձվում էր 20 տոկոս: Ես գտնում եմ, որ ընդհանրապես գիտական կազմակերպություններից ոչ մի տեսակի հարկեր չպետք է գանձվեն, և, եթե պետությունը ցանկանում է, որ գիտությունը զարգանա, նաև պատվիրատուին պիտի ազատի գիտության բնագավառում նրա ներդրումների հարկավորումից: Դրանով պատվիրատուները շահագրգռված կլինեն գիտության մեջ ֆինանսական ներդրումներ կատարելու: Երբ գիտական մշակումները արտադրության մեջ շահույթներ կբերեն, պետությունը այդ շահույթներից հարկերի ձևով կարող է ըստանալ ավելի մեծ եկամուտներ, քան անմիջապես հարկադրելով գիտական մշակումները: Եվ ապա, շուկայական պայմաններում հակատրամաբանական է, որ գիտնականի մշակած գնալով արտադրություն, շահույթներ է բերում արտադրողին, սակայն ոչ գիտնականին: Ստացված շահույթից գիտնականը պետք է տոկոս ունենա այնքան ժամանակ, քանի դեռ նրա մշակումը գործում է արտադրության մեջ: Այդպիսի կարգը թելադրվում է հենց շուկայական հարաբերությունների բնույթով և ներդաշնակ է այդ հարաբերություններին: Ներկա դրվածքը հենց «շուկայի» տրամաբանությանը հակառակ է:

Ն. Ա.— Նախկին ԽՍՀՄ-ից անջատվելուց և անկախություն հռչակելուց հետո, Հայաստանի արդյունաբերությունը կտրվեց իր հումքային ավանդական հզոր բազայից: Այս կապակցությամբ արդյունաբերության արմատական վերակառուցումը դարձել է անհրաժեշտություն: Ձեր, որպես երկրաբանի, կարծիքով մեր ներկա տարածքի բնական ռեսուրսներից ելնելով, ինչպիսի՞ն պետք է լինի այդ արդյունաբերության նոր բնույթը:

Ռ. Ջ.— Մենք հասկանում ենք, որ ստեղծված իրավիճակը փոխում է մոտեցումները Հայաստանի բնական հարստությունների օգտագործման հանդեպ: Անցած հունիսին ակադեմիայի նախագահությունում քննարկվեց այդ հարցը և մեզ հանձնարարություն տրվեց՝ ներկայացնել նախագիծ: Շատ լուրջ հարց է ոչ մետաղական օգտակար հանածոների օգտագործման հարցը: Հայաստանը շատ հարուստ է այդ տիպի ռեսուրսներով, և դրանց ռացիոնալ, ճիշտ շահագործումը արդյունավետ կլինի: Միշտ կլինի գունավոր փոքրատոննաժ, բայց մաքուր, բարձրորակ նյութերի (բյուրեղների, ցեոլիտների, դիատոմիտների, բենտոնիտների և այլն) արտադրության ուղղությամբ: Հայաստանի ընդերքը թույլ է տալիս անել այդ: Դրանք օգտագործման լայն ոլորտներ ունեն արտադրության ամենատարբեր ճյուղերում: Անհրաժեշտ կադրեր կան: Կարևոր է արտադրության պակաս էներգատար լինելը: Դժվարը նոր տեխնոլոգիաներ ներդնելու հարցն է:

Իսկ առհասարակ, շուկայական հարաբերություններն այնպիսին են, որ նրանցում բախվում են սուբյեկտների, անհատների շահերը: Կարծում եմ, ակադեմիական ինստիտուտների նկատմամբ պետության վերաբերմունքում պետք է գերակշռեն միայն գիտության շահերը:

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

վերացնելու համար: Նպատակահարմար գտնվեց ինստիտուտի գլխավորությամբ ստեղծել հայ ժողովրդի պատմության Ուրարտուի ժամանակաշրջանն ուսումնասիրող առանձին համալիրների միավոր (խումբ), կոորդինացնել այդ ուղղությամբ կատարվող աշխատանքները, ընդլայնել պեղումները ուրարտական ժամանակաշրջաններում և ուրարտական ենթաշերտեր ունեցող բնակավայրերում: Որոշվեց՝ հայ-ամերիկյան և հայ-բելգիական արշավախմբերի փորձի վրա ընդլայնել համագործակցությունն արտասահմանյան գիտական կենտրոնների հետ, կատարել համատեղ ուսումնասիրություններ և նյութերի հրատարակություններ, վերականգնել կապը ԱՊՀ-ի և այլ երկրների հնագիտական, ազգագրական և բանագիտական համապատասխան կենտրոնների հետ:

Հնագիտական, ազգագրական և բանահյուսական նյութերի մեքենայական մշակման և համակարգման համար ձեռնարկել ինստիտուտում կոմպյուտերային տեխնիկայի ներդրման աշխատանքները: Ուշադրության կենտրոնում պահել ինստիտուտի բանահյուսական և ազգագրական արխիվների համալրման, ֆոնդերի պահպանման և մշակման աշխատանքները:

Հանձնարարվեց ինստիտուտի ղեկավարությանը՝ ներկայացնել նախահաշվային-նախագծային փաստաթղթեր՝ ինստիտուտի մասնաշենքի կապիտալ վերանորոգման համար:

ԳԱԱ նախագահության դեկտեմբերի 22-ի նիստում լսվեց պրեզիդենտի ընդհանուր հարցերի գծով տեղակալ Լ. Ա. Բարսեղյանի հաղորդումը՝ ՀՀ կառավարության 1993 թ. նոյեմբերի 17-ի «Պետական ձեռնարկություններում, կազմակերպություններում, հիմնարկներում պետական ունեցվածքի գույքագրման և օտարման արդյունքների մասին» թիվ 528 որոշման կատարումն ապահովելու մասին», ընդունվեց համապատասխան որոշում:

Նախագահության նիստը վարում էր և ելույթ ունեցավ Ֆ. Տ. Սարգսյանը:

Հայ կերպարվեստը և արդիականությունը

Եթե կերպարվեստի ցուցահանդեսներն անցնում են դատարկ դահլիճներում, նշանակում է՝ կերպարվեստը խզել է իր կապը ժամանակի հետ: Դատարկ դահլիճներում են անցնում Հայաստանի կերպարվեստագետների ցուցահանդեսները վերջին երկու-երեք տարիներում: 1992 թվականի աշնանային ցուցահանդեսին մասնակցում էին մեկ-երկու տասնյակ նշանավոր արվեստագետներ (Լ. Բաժբեուկ-Մելիքյան, Ա. Խաբեկյան, Ալ. Գրիգորյան, Տ. Թոքմաջյան, Ս. Ռուխկյան, Գ. Աղայան, Պ. Մալայան և ուրիշներ): 1993 թվականի գարնանային ցուցահանդեսում ներկայացված էին դրանցից երկու-երեքը: Այդուհանդերձ, այս վերջին ցուցահանդեսում տեսանք նշանակալից գեղարվեստական արժեքներ (որոնց մի մասը սակայն ավելի քան երկու-երեք տարվա վաղեմություն ունեն). Ալեքսանդր Գրիգորյանի «Կարմիր հովանոցով Գլորիան» (մի լուսավոր հոգեծնություն, ապրած հոգևոր և անձնական կյանքի հարստություն ես տեսնում դեռ հմայքը չկորցրած կնոջ կերպարում). Սերգեյ Պողոսյանի «Ջութակահար Ռուբեն Ահարոնյանի դիմանկարը» (ընկալման բարձր կուլտուրայով արված մի գործ). Վ. Բ. Սարգսյանի «Մտորումներ պատմության մասին» կտավը (հին խաչքարի մոտ մտորող սևազգեստ վանականի պատկերը տրամադրում է մեր անցած պատմական ճանապարհի մասին խորհելու). Տարիել Հակոբյանի «Գևորգ Դևրիկյանի կիսանդրին» (քանդակային մակերեսի յուրաքանչյուր քառակուսի սանտիմետրը ծառայեցված է կերպարի բացահայտմանը. նման աշխատանքը արվեստագետից պահանջում է մտքի և տաղանդի մեծ լարում) և այլն: Ցուցադրված լավագույն գործերից կարելի էր կազմել մի գողտրիկ պատկերասրահ, ամենևին էլ ոչ երկրորդական գեղարվեստական նշանակությամբ:

Սակայն ուշադրություն դարձրեք ցուցադրվող գործերի թեմատիկային. ծաղիկներ, նատյուրմորտներ, բնանկարներ, վանքեր և Արարատներ, Արարատներ... Ցանկանում ես այս ամենի վերաբերյալ գործածել «կրկնվող թեմատիկական մանրուք» արտահայտությունը: Ցուցահանդեսները, նկարիչների արվեստանոցները այցելելուց հետո մեջդ մնում է մի անհանգստություն. ո՞ւր են դեռ ոչ շատ հեռու անցյալում հայ կերպարվեստին հատուկ թեմատիկ-կոմպոզիցիոն գործերը, որոնցում պիտի պատկերված լինեին և իմաստավորվեին մեր դժվար ժամանակները:

Ստեղծագործության արժեքավորությունը որոշվում է մարդկային գոյությանը նրա ծառայելու չափով: Արժեքի այս պրագմատիստական ըմբռնումը անհրաժեշտ և ճշմարիտ է դառնում ճակատագրական պահերին, երբ անհատը, ազգը, հասարակությունը լարում են իրենց ողջ մտավոր կարողությունը՝ համանման իրավիճակներ փընտրելով պատմական հիշողության մեջ, պատմական փորձում գոյատևելու ուղիներ գտնելու ակնկալությամբ: Արվեստը, ուրեմն, պարտավոր է պահպանել այդ պատմական հիշողությունը, պատկերելով իր ժամանակը, եթե ցանկանում է իրենից ներկայացնել պատմական-հասարակական արժեք:

1918—1920 թվերին, դաշնակցական կառավարման երեք տարիներին, անկախ Հայաստանը ապրեց երեք պատերազմ, էկոնոմիկայի քայքայում, 650 հազար հայ զոհ գնաց կոտորածներից, համաճարակից ու սովից: Ո՞ւր է պատմական այդ դառը փորձի պատկերումը ժամանակի հայ կերպարվեստում. ո՞ւր են Էջմիածնի վանքի պատերի տակ և Երևանի փողոցներում մահացող գաղթական զանգվածներին պատկերող կտավները, ո՞ւր են հայ-թուրքական ռազմաճակատում՝ Կարսի տակ, Ծաղկախտի կամուրջի մոտ ու Ալեքսանդրապոլի մատույցներում քաջաբար մարտնչող, քաղցից հյուծված, ցնցոտիավոր ու ոջլոտ հայ զինվորներին պատկերող կտավները և բանակի հաշվին տոգած «փողրաքչիներին» պատկերող կտավները: Եվ ո՞ւր է այն կտավը, որի վրա պիտի պատկերված լիներ, թե ինչպես առնեն առավոտ ցուրտ ու սոված Երևանի փողոցներից հավաքում էին նախորդ գիշերը մահացածների դիակները: Հայ կերպարվեստը հաջորդ սերունդների համար չի պահպանել մեր այդ դառը պատմական հիշողությունը: Թեև այդ տարիներին ստեղծագործում էին Եղիշե Թադևոսյանը, Մարտիրոս Սարյանը, Փանոս Թերլեմեզյանը, Սեդրակ Առաքելյանը և ուրիշ մեծեր: Ո՞ւր է, ասենք, այն կտավը, որ պիտի պատկերեր 1920 թվականի ուշ աշնանը թուրքական ներկայացուցչի կողմից դաշնակցական կառավարությանը վերջնագիր ներկայացնելու պահը, այն ժամանակ, երբ թուրքական բանակը կանգնած էր Էջմիածնի տակ և պատրաստվում էր մտնել Երևան: Այդ երեք տարում մեր ազգի ապրած պատմական ողբերգությունը պատկերող կերպարվեստ գոյություն չունի:

1990 թվին մենք կրկին հռչակեցինք անկախություն: Եվ, իշխանության գլուխ եկածների անհեռատես քաղաքականության հետևանքով, մեզ կրկին պատուհասեցին տնտեսական փլուզումը, պատերազմական վիճակը, շրջափակումը, ցուրտը ու սովը, աշխատավորության թշվառացումը: Ո՞ւր են կերպարվեստի այն ստեղծագործությունները, որոնք ճշմարտացիորեն պիտի պատկերեին մեր ապրած այս նոր ազգային ողբերգությունը: Հայ կերպարվեստագետների գործերում մենք չենք տեսնում ձմռան սառնամանիքին 250 գրամ հացի համար հերթերում ժամերով կանգնած մարդկանց մռայլ դեմքերը, տուն ու տեղից զրկված, հարազատներին կորցրած փախստականների հուսահատությունը, թանկարժեք ապրանքներով լեցուն ցուցափեղկերի առջև դողդողուն ձեռքերով իր խղճուկ ռուբլիները հաշվող ծեր թոշակառուի թշվառությունը, իր ցուրտ բնակարանում օրը ցերեկով վերմակի տակ կծկված մտավորականի խղճուկությունը, «շուկայական» հարաբերություններում օրեցօր աղքատացող աշխատավորական մասսաների դրաման և հարստացողների բացահայտ խրախճանքը... Մեր տագնապոտ և անհանգիստ ժամանակները պատկերող ոչ մի գործ: 1993 թվի գարնանային ցուցահանդեսում միայն Ռուխկյանի համեստ եռանկարը պահպանում էր անցած ցուրտ ու քաղցած ձմռան տխուր հիշողությունները: Այս եռանկարի առջև էր, որ ամենից շատ կանգ էին առնում հազվադեպ այցելուները:

Ծաղիկների և անհասանելի հեռվում ճերմակին տվող Արարատների միջև հայ կերպարվեստագետները անտեսում են մի ամբողջ ժողովրդի կյանքը, մի ամբողջ պատմական ժամանակաշրջան: Ցուցահանդեսներում և արվեստանոցներում այս թեմատիկ անորրոն ու անտարբերությունն առաջին հայացքից անմեկին տարօրինակ են թվում: Թվում է, վերջին երեք-չորս տարիներին մեր արվեստագետները դուրս չեն եկել իրենց արվեստանոցներից, չեն տեսել ու չեն լսել, թե ինչ է կատարվում իրենց շուրջը: Ի՞նչ է պատահել մեր կերպարվեստի հետ: Ինչո՞ւ պատմական ժամանակի նկատմամբ միշտ զգայուն հայ կերպարվեստը հանկարծ հանդես է բերում կուրություն և անտարբերություն: Ո՞ւր են կորել այժմ այնքան անհրաժեշտ նրա քաղաքացիականությունը, որով նա դեռ մի քանի տարի առաջ հպարտանում էր (թյուր է այն կարծիքը, թե սոցիալ-հասարակական խոշոր իրադարձությունները պատկերելու և իմաստավորելու համար անհրաժեշտ է, որ արվեստագետը դրանց նայի ժամանակի հեռվից: Եթե ընդունենք այս կարծիքը, պետք է ընդունենք նաև, թե արվեստը մեզ միշտ պիտի ներկայանա միայն պատմական ժանրով):

Սոցիալիստական պետությունը մշակույթի նախարարությանը ամեն տարի հատկացնում էր դրամական բավականաչափ միջոցներ՝ կերպարվեստի գործեր պատվիրելու կամ գնելու համար: Նկարիչներին, քանդակագործներին պատվերներով ապահովում էր ակտիվորեն գործող գեղարվեստական ֆոնդը: Պատվիրվում, ցուցադրվում և գնվում էին, որպես կանոն, արդիականությունը արտացոլող և իմաստավորող գործեր: Այսպիսով, կերպարվեստագետների հետ պետության առնչությունների ամբողջ դրվածքը խրախուսում էր ժամանակը, կյանքը պատկերող թեմատիկ գործերի ստեղծումը, ուրեմն և նպաստում կերպարվեստագետների վարպետությունը կատարելագործելուն, մտավոր մակարդակը բարձրացնելուն, քանի որ թեմատիկ-կոմպոզիցիոն գործերը պահանջում են վարպետություն և մտքի լարված աշխատանք:

Սակայն պատվիրողը պարտադրում է իր գաղափարախոսությունը: Գրականության ու արվեստի հետ սոցիալիստական պետության առնչություններում հարկավ կար պատվիրատուի կամ գնորդի կողմից արվեստագետին իր գաղափարախոսությունը պարտադրելու, նրա բացարձակ ազատությունը սահմանափակելու հանգամանքը: Հենց գաղափարական բացարձակ ազատությունը, որպես արգելված պտուղ, դառնում էր շատ արվեստագետների երազանքը:

Հետսոցիալիստական «դեմոկրատական» ռեժիմը արվեստագետին, թվում է, շնորհեց գաղափարական այդ բացարձակ ազատությունը: Ընկալիր, մտածիր և պատկերիր ինչ ուզում ես և ինչպես ուզում ես: Սակայն ո՞ւր են կերպարվեստագետների բացարձակ ազատ մտքի թռիչքը և կյանքի, ապրած ժամանակի նկատմամբ նրանց սեփական անկրկնելի հայացքը ներկայացնող գործերը: Այդպիսիք պարզապես չկան:

Նոր, «դեմոկրատական» ռեժիմը արվեստագետներին ազատելով իր գաղափարախոսությանը ծառայելու պարտավորությունից, միաժամանակ ազատեց և իր հովանավորությունից: Մշակույթի նախարարությունն այսօր հայ կերպարվեստագետներից գործեր պատվիրելու և գնելու համար չունի և ոչ մի կոպեկ: Այդպիսի միջոցներ չունի Ազգային պատկերասրահը: Վերջին երկու տարում պատկերասրահ չի մտել հայ կերպարվեստագետների և ոչ մի աշխատանք: Նախարարության, պատկերասրահի և նկարիչների միության միջև համագործակցություն չկա: Գեղարվեստական ֆոնդը փաստորեն լուծարված է: Չարդարացան հույսերը, թե հայ կերպարվեստագետներին որպես հացկատակներ կապահեն նոր ժամանակներ: Պետական հովանավորության բացակայության պայմաններում արվեստագետն այժմ դրված է ազատ շուկայում պատվիրատու և գնորդ գտնելու, իր գործերն այդ շուկայում իրացնելու անհրաժեշտության առջև: Արտաքինով՝ նա այժմ լծորդված է ազատ շուկայական հարաբերություններին: Ո՞վ է այդ շուկայում պատվիրատուն և գնորդը: Մասսայական սպառողը: Ո՞ւմ պահանջարկին՝ ճաշակին, նախասիրություններին և հոգևոր պահանջմունքներին այժմ պիտի հարմարվի արվեստագետը, որպեսզի վաճառի իր աշխատանքի արդյունքը և ապահովի իր գոյությունը: Նույն մասսայական սպառողի: Իսկ ի՞նչ է նախընտրում և ի՞նչ է գնում այսօրվա մասսայական սպառողը: Նույն ծաղիկները, նատյուրմորտները, բնանկարները, խաչքարերը ու վանքերը, Քրիստոսներն ու Մարիամ Աստվածածինները և Արարատները, Արարատները...

Այս ամենին անտեղյակ մարդուն կարող է պարադոքսային թվալ, որ կոմունիստական ռեժիմն ազատ շուկայական հարաբերություններով փոխարինելուց հետո, արվեստագետին նրա երազած բացարձակ ազատությունը տալուց հետո՝ հանկարծ չքանում է նրա ստեղծագործական անհատականությունը, հանկարծ նա կանգնում է միևնույնը, մոդայիկը, մասսայականը շռայլելու և վաճառելու տրամաբանության առաջ, հանկարծ նա հայտնվում է այդ հարաբերությունների համահարթեցնող, ունիտարացնող գլանիվի տակ: Բայց որքան էլ ցավալի լինի, դա կատարված փաստ է. այսօր մենք չունենք հայ կերպարվեստն այն ըմբռնումով, որին տարիներ շարունակ սովոր ենք եղել: Դրա փոխարեն մենք ունենք այն, ինչն Արևմուտքում անվանում են պարզապես «մասսայական արվեստ»:

ԿԱՄԱՐԻ ՏՈՆՈՅԱՆ

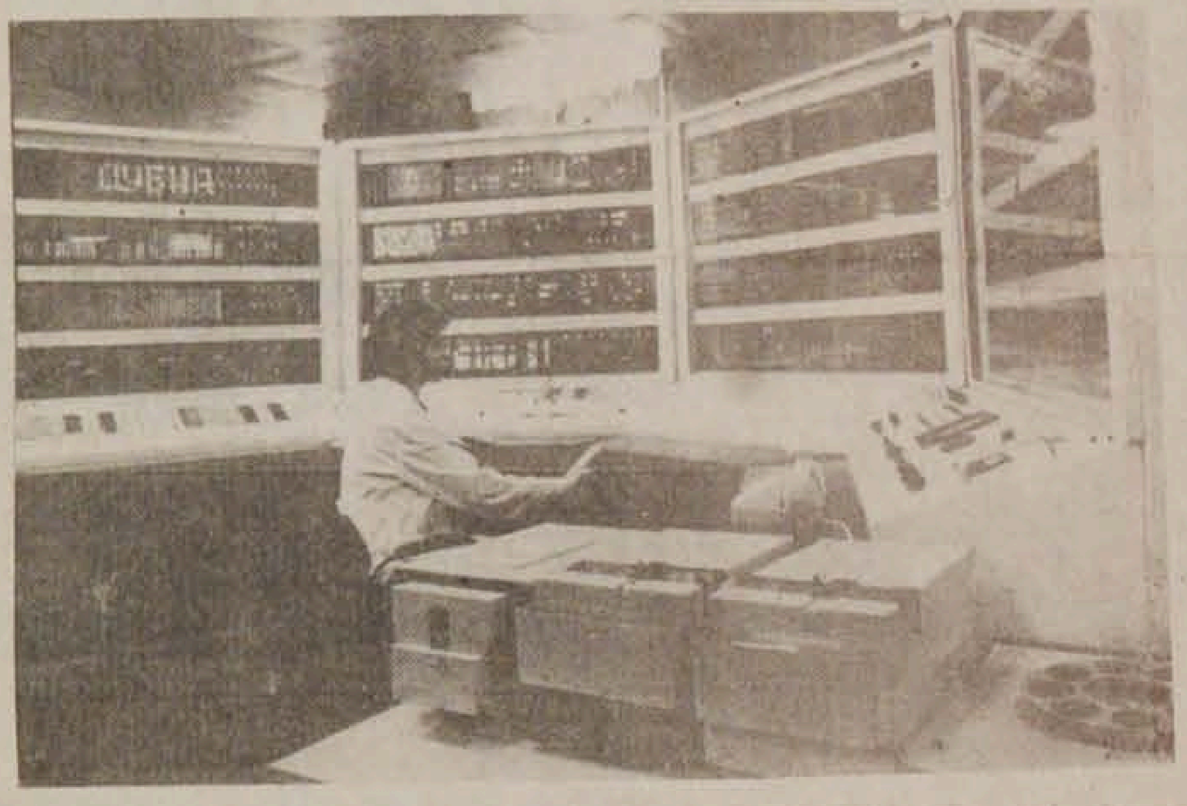

ՀԱՇՎՈՂԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՈՒՄ

ՕԳՆԵՆՔ ԱՂԵՏԻ ԳՈՏՈՒՆ

Հասարակական կարգով վարում եմ Հայաստանի մայրության ֆոնդի առողջապահության և մանկածնության հանձնախմբի նախագահի պաշտոնը: Կազմել եմ Հայաստանի ողջ տարածքում ապրող երեխաների քարտարան, որտեղ նշում եմ բոլոր երեխաների ապրելու սոցիալական պայմանները, որպեսզի ֆոնդը կարողանա ընտրել ամենակարիքավորներին և առաջին հերթին օգնություն ցույց տա նրանց: Աշխատանքի բերումով շրջում եմ Հայաստանի տարբեր բնակավայրեր: Ֆոնդի նախագահության որոշմամբ առաջին երկու տարին պետք է օգնության հասնենք աղետի գոտու բնակիչներին:

Սրտի մորմոքով եմ նայում, թե ինչպես Շիրակամուտի (Նալբանդ), Գյումրիի, Սպիտակի երեխաները դեռ չունեն նվազագույն պայմաններ, և որ դրսից եկած շինարարները մեկը մյուսի ետևից թողեցին աղետի գոտին՝ շինանյութ չլինելու պատճառով:

Անցնում եմ Երևանի փողոցներով, անհատական բնակարանային և այլ շինարարության կողքով և մտածում, երբ է հերթը ինձ գալու, որ 40 տարվա աշխատանքային ստաժ ունեցող գիտնականս, աշխատանքի վետերանս, իմ անկյունն ունենամ. սակայն անմիջապես էլ մտածում եմ՝ «Ոչինչ, թող աղետի գոտին վերականգնենք, թող մի երկու տարի էլ սպասեմ բնակարանի հերթի»:

Կարող էի հասցեներով նշել, թե որտեղ է գնում հսկա շինարարություն, սակայն շատ ժամանակ կխլի: Միևնույն է, որտեղ էլ շրջեք՝ Աշտարակ, Երևան՝ Ջեյթուն, Մարաշ, Նորք, թե այլուր, պատկերը նույնն է: Ինչու 1-2 տարում չկենտրոնացնենք մեր ջանքերը միայն աղետի գոտուն օգնելու համար:

Հարգանքներով՝ ՕՀՍԱ ՀԱԿՈԲՅԱՆ
Հիգիենայի ինստիտուտի գիտական լաբորատորիայի վարիչ

ԿԻՐԱԿԱՆԱՆԱ՞, ԱՐԴՅՈՔ, ՄԵՐ ԵՐԱԶԱՆՔԸ

Հարգելի խմբագրություն, մի քանի օրից աշխարհի բոլոր մարդիկ կնշեն Նոր տարին: 1994 թվականը ամեն մեկի համար սպասումների, երազանքների տարի կլինի: Մեզ համար ինչպես վերջին 25-30 տարին, միայն մեկ երազանքի տարի է: Մի զարմացեք. 25 տարի մենք մի երազանք ունենք՝ բնակարան ստանալ: Այդ երազով ճամփում ենք հին տարին, այդպես դիմավորում նորը: Հայրս ամբողջ կյանքում աշխատեց շինարարությունում, հաշմանդամ դարձավ, մահացավ: Հիմա մի փոքր բնակարանում ապրում ենք երեք ընտանիքով: Քիչ է ասել, թե մեր վիճակն անտանելի է: Հանրապետության շինարարության նախարարությունում մեզ ասում են «համապատասխան բնակֆոնդեր լինելու դեպքում կքննարկվի նաև ձեզ բնակարան հատկացնելու հարցը»: Այդպես՝ ամեն տարի: Ու սպասում ենք, որ մի օր հրաշք կկատարվի ու «կքննարկվի մեր հարցը»: Ինչ կտա մեզ նոր տարին, դժվարանում եմ ասել: Բայց ժողովուրդն ասում է՝ թող ստված մի դուռ բացի: Եվ գուցե այդ դուռը լինի մեր բնակարանամուտի դուռը: Ուրիշ ոչինչ չենք սպասում 1994 թվականից:

ԳԱՌՆԻԿ ՍԻՄՈՆՅԱՆ
Երևան, Արարատյան 1-ին զանգված, 2-րդ շենք, բնակարան 4

ՔԻՉ, ԲԱՅՑ ԿԱՐԳՈՒԿԱՆՈՆ

Վերջերս սոցիալապես անապահով խավերին որոշ օգնություն են տալիս: Մենք գոհ ենք, որ մեզ նավթ ու նավթավառ են բաժանում: Բայց, հարգելի պարոններ, մի՞թե հնարավոր չէ մշակել մի մեխանիզմ, որ առանց հարայհրոցի, հրմըշտոցների, նորմալ պայմաններում բաշխվի այդ ամենը:

Ասացեք, խնդրեմ, այդ 11 կարգին պատկանող մարդկանցից ո՞վ կկարողանա օրերով հերթի կանգնել նախ կտրոններ ստանալու, հետո՝ վառելիքի տարաներ, հետո՝ նավթավառ ու... վերջում՝ հերթով նավթ: Միայնակ մայրը, կամ 3-ից ավել անչափահաս երեխա ունեցող կինը կարո՞ղ է շաբաթով հերթ պահել ու դեռ աշխատանքից էլ չբացակայել: Կամ այդ ի՞նչ առաջին, երկրորդ կարգի հաշմանդամներ են, որ հերթում մարդկանց գլուխ են կոտրում:

Ես վիրավորված եմ. մեր տառապանքը չափ ու սահման չունի: Ինչո՞ւ ամեն ինչ անել անկարգ, ում է ձեռնտու դա: Ում էր ձեռնտու առանց կտրոնի պետական խանութներում կարագ վաճառել, որևէ մեկը պարզե՞ց, թե ովքեր գնեցին այն, քանի կարիքավոր կարողացավ մոտենալ խանութներին: Գիտեմ, որ կասեք, թե ժողովուրդն է մեղավոր: Ճիշտ է, ամեն ինչ իշխանություններից չես պահանջի: Բայց չէ որ իշխանությունն էլ միայն կառավարությունը չէ, ինչու հատուկ կարգ, աշխատաժամանակ չեն սահմանվում բնակվարչություններում ու շրջխորհուրդներում: Հիմա ուրիշ էլ ինչ կարևոր գործ կա, բացի մարդկանց օգնելու հարցից:

Մարգարիտա ԽԱՆԼԱՐՅԱՆ
Բժշկուհի, պատերազմի և աշխատանքի վետերան

ՀԱՐԳԵՔ ԱՊՐԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

Հարգելի պարոններ. Ձեզ է դիմում կյանքի, բախտի, կուսակցական ղեկավարների, իրավապահ մարմինների կողմից կարկտահարված և քարհալածված մի կին:

Պապիս սպանել են թուրքերը, հայրս չի զոհվել պատերազմում, բայց նա եղել է ռազմաճակատում, մի քանի անգամ վիրավորվել, ապաքինվել ու մինչև պատերազմի հաղթական ավարտը կռվել է ռազմաճակատում: Պատերազմից երկու տարի անց մահացել է ստացած ծանր վերքերից: Դաժան տարիներին մայրս, հայրիկիցս հետո, չկարողանալով դիմանալ փորձություններին, կորուստներին և զրկանքներին՝ կյանքից հեռացավ վաղաժամ՝ հինգ որբերին թողնելով բախտի քմահաճույքին:

Սկեսրայրս և սկեսուրս զոհվել են 1942-43 թթ. Հայրենական մեծ պատերազմում: Իմ ընտանիքի համար պատերազմը երբեք չի վերջացել: Իմ և ամուսնուս համար կսկծացող խոր հիշողություններ կան: Չեմ ուզում իմ և ամուսնուս որբությունը փոխանցվի երեխաներիս: Ունեմ 3 երեխա՝ 2 աղջիկ և 1 տղա, ֆիդայի է, ծառայում է միլիցիային կից կամավոր ջոկատում: Օրերով երեսը չեմ տեսնում: Իրեն նախնիների նման ինքն էլ չոր քարով պետք է փոխարինի փափուկ բարձը, քանի դեռ հայրենիքը վտանգի մեջ է: Թող իմ մինուճար 19 տարեկան որդուց ամաչեն այնպիսի ղեկավարներ, ովքեր նույնիսկ այս օրերին աթոռին ամուր կառչած՝ տանջում են ինձ նման անզոր կանանց:

Ամուսինս հիվանդ է: 4 անգամ վիրահատված է, աշխատում է վարորդ: Ես աշխատում եմ Արթիկի ուսումնարանում: Մոտ տաս տարի աշխատել եմ կենսաբանության կաբինետում որպես լաբորանտ, իսկ հետո՝ հեռացրին ինձ աշխատանքից (զրկելով բնակարանի առաջնահերթից) պատճառաբանելով, որ չունեմ համապատասխան կրթություն: Որբության պատճառով կրթություն՝ թերի է մնացել, ունեմ միջնակարգ կրթություն, իսկ ինձ աշխատանքից հեռացնողը, լինելով առողջ, բարձրահասակ, գեղեցի՞կ երիտասարդ, չի էլ ծառայել խաղաղ օրերին բանակում: Երկու տարի ու կես անընդմեջ բողոքներ եմ գրել, դարձել մոտ 450—500 դիմումների հեղինակ:

Իմ այս նամակով դիմում եմ մարդկանց, կոչ անելով՝ եղեք ուշադիր ուրիշների նկատմամբ, հարգեք նրանց ապրելու իրավունքը:

Վ. ՉՈՓԻԿՅԱՆ
Արթիկ

Գոյություն ունի, արդյոք, «ալֆա-վիճակ»

Մարդու առողջության ամրապնդումը, նրա ակտիվ կյանքի տևողության ավելացումը ժամանակակից բժշկագիտության առաջնահերթ հարցերից է, որը մշակել է հիվանդությունների ախտորոշող, կանխարգելող և բուժող մի ամբողջ համակարգ: Բժշկության կանխարգելող ուղղությունը խորն ավանդույթներ ունի, իսկ հիվանդությունների պրոֆիլակտիկան լայն իմաստով դարձել է առողջապահության գլխավոր ուղղություններից մեկը և պահանջում է ոչ միայն մարդկանց հոգեբանական կառուցվածքի փոփոխություն, նրանց ապրելակերպի կազմակերպում, այլև բժշկական անձնակազմի մասնագիտական պատրաստության և հոգեբանության որոշակի փոփոխություններ: Պրոֆիլակտիկայի՝ նախապահպանության բոլոր տարրերն, առանց բացառության, միավորում են մարդու առողջության պահպանման միասնական համակարգը և պահանջում համասեռ կազմակերպությունների սերտ համագործակցություն:

Բժշկագիտության մեջ գրեթե բոլոր հիվանդություններն իրենց նկարագիրն ունեն և բուժման եղանակները: Երբ երեխան ֆիզիկական թերություններով է ծնվում կամ խախտված է հոգեկան վիճակը, դրանց գիտական վերլուծությունը հնարավորություն է ընձեռում կանխելու հիվանդությունն ու նրա բարդությունները: Օդում թթվածնի պակասը, ոչ լիարժեք սնունդը կամ վարակի այնպիսի վիրուսներ՝ ինչպիսիք են կարմրուկն ու գրիպը կնոջ հղիության ժամանակ, խախտելով նրա առողջությունը, վտանգավոր հետևանքներ են ունենում պտղի բնականոն ձևավորման, նրա հետագա զարգացման վրա: Ժառանգական հիվանդությունների պատճառաբանությամբ, ճիշտ է, բժշկական գենետիկան է զբաղվում, սակայն մինչև վերջերս էլ այն թյուր կարծիքն էր իշխում, որ ժառանգական հիվանդությունները, այսպես ասած՝ ճակատագրական են, ի վերուց տրված, դրանց պրոֆիլակտիկան ու բուժումն անհնար են: Այսօր որոշ հիվանդությունների բուժման մեթոդիկան արդեն հայտնի է: Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության բաժանմունքներից մեկի տվյալներով նորածինների շուրջ 5 տոկոսը տառապում է գենետիկական թերություններով, ավելացնենք, որ երեխաների շատ հիվանդություններ ոչ թե ծնվելուց հետո, այլ ավելի ուշ են ի հայտ գալիս: Ալկոհոլ բառի մեջ հազարավոր խեղաթյուրված ու աղավաղված ճակատագրեր են, կործանված ընտանիքներ և հանցավոր գործողություններ: Հարբեցողությունից առաջին հերթին ընտանիքն է տուժում, երեխաներն են կործանվում: Անգամ աստվածաբանները մեղադրելով ալկոհոլիզմը, ընդգծում են, որ խմիչքի չարաշահումը քանդում է մարդու մարմինը: Միայն գիտական բժշկությունը կարող է բուժել ալկոհոլիզմը, կանխել չարիքը: Սանիտարական բըժիշկներն այսօր ջանքեր չեն խնայում, որպեսզի կանխվեն արտադրական ալերգիաներն ու միկրոբները (մակաբուծական, առավելապես մանրէային բնույթի) վերացնեն վարակային հիվանդությունները: Գիտությունը պարզեց, որ շատ վարակիչ հիվանդությունների հարուցիչները հենց արյան մեջ են գտնվում: Հետագայում արյան կարմիր գույնը դարձավ առողջության խորհրդանիշ: Բայց ինչո՞ւ այդ նույն կարմիր արյունը մեկին կյանք էր վերադարձնում, մյուսին՝ մահ բերում: Այդ հարցի պատասխանը բժշկագիտությունը տվեց՝ մարդկանց արյունը խմբերի բաժանելով, հաստատելով, որ «նորին մեծություն» արյունը մարմնի քաշի մեկ ութերորդ մասն է կազմում, նրա մեկ երրորդի կորուստը վտանգավոր է կյանքի համար, իսկ հիսուն տոկոսի կորուստը՝ մահացու:

Դարեր պահանջվեցին, մինչև գիտությունը կարողացավ պատռել առասպելական քողը այն մասին, թե մարդու մտքի թռիչքներն ու արգելակումները, մթագնումները Աստծու կողմից են: Բժշկագիտությունն էպիլեպսիան՝ ընկնավորությունը համարեց երկրային ծագում ունեցող հիվանդություն: Դեռևս բժշկագիտության հայր Հիպոկրատն էր գտնում, որ «Այս հիվանդությունը մյուս հիվանդությունների նման չէ: Ինձ թըվում է, որ այս հիվանդությունը մոգերը, կախարդները, շառլատաններն ու խաբեբաները, ուրիշ միջոց չունենալով, սրբազան են հռչակել: Եթե հիվանդն ապաքինվի, նրանք դա իրենց փառքին ու արվեստին են վերագրում, մեռնելու դեպքում՝ բարդում Աստծո վրա: Սակայն այս հիվանդությունը, ինչպես նաև ուրիշ հիվանդությունների պատճառը ուղեղն է»: Հետագայում «Բժշկական գիտության կանոն» աշխատության հեղինակ, բժիշկ, փիլիսոփա և գիտնական Իբն Սինան (Ավիցեննա) էպիլեպսիան կապեց ուղեղի գործունեության խանգարումների հետ և տվեց հիվանդության կլինիկական պատկերը: Հիվանդության մեխանիզմի գիտական ուսումնասիրությունն օգնեց, որ ստեղծվի նրա բուժման նոր մեթոդ, որի համար առաջնայինը վաղ ախտորոշումն է: Դրա բուժումը հնարավոր է միայն կլինիկական հետազոտությունների համալիր միջոցառումների միջոցով, մասնագիտացված բուժհիմնարկներում, որտեղ իրենց գիտելիքներն ու հմտություններն են զուգակցում հոգեբան թերապևտն ու նևրոպաթոլոգը, ռենտգենոլոգն ու հոգեբույժը, կենսաքիմիկոսն ու էլեկտրաֆիզիոլոգը: Այսօրվա բժշկագիտությունը ավանդական պահպանողական դեղամիջոցներից արդեն վիրաբուժական միջամտության է անցել: Էպիլեպ-

(Շարունակությունը 4-րդ էջում)

ՍՓՅՈՒՌՔ

Դանիել Վարուժանի ծխամորճը

Անակնկալ հանդիպում Ֆրեզնոյում

Ֆրեզնո հասնելուս պես համագաղութային հայ վարժարանի տնօրեն պարոն Ասատուր Ասատրյանը ինձ հանձնեց բազմագույն մի ազդագիր, որտեղ գրված էր. «Մշակութային երեկույթ՝ հովանավորությամբ Ս. Պողոս Հայոց եկեղեցու և Ֆրեզնոյի համագաղութային՝ Հայ վարժարանի, 14 նոյեմբերի 1993, Հայկ Պերպերեան սրահին մէջ...»: Այդ օրը իմ բանախոսությունը Հայաստանի մասին նշանավորվեց մի անակնկալ հանդիպումով. նոր էի ավարտել զեկուցումս և սովորության համաձայն հավաքվել էինք հյուրասիրության սեղանի շուրջ, երբ վարժարանի տնօրենը ինձ ներկայացրեց պատկառելի տարիքի ամուսինների:

— Ծանոթացե՛ք, պարոն Հայկ Վարուժանը և իր տիկինը՝ Ալիսը:

Ծանոթացանք: Պարզվեց, որ այդ համեստ, բչախոս մարդը Դանիել Վարուժանի որդի Հայկն է: Մեր երեկոն յուրահատուկ շունչ ստացավ: Ես նայում եմ Վարուժանի 80-ամյա որդուն և հիշում «Անի» հանդեսում հրապարակված մի հազվագյուտ լուսանկար, արված 1887 թվականին, որտեղ ծնողների կողքին է երեքամյա Դանիելը՝ Հայկի հայրը: Երկու հանդիպում՝ երեք տարեկան հոր և 80-ամյա որդու հետ:

— Հիշո՞ւմ եք Ձեր ծնողներին... ես վերջերս տեսա Ձեր հոր լուսանկարը. Դուք ունե՞ք:

— Ո՛չ, կարգ մը նկարներ ունիմ, այդ մեկը՝ ոչ: Ուրկէ՞ գտած ես...

— Փարիզի հայ բարեգործական միության «Հայ փաստաթղթերի և վավերագրերի կենտրոնի» արխիվում: Նրանք տրամադրեցին ինձ..

Զրույցը շարունակվեց Հայկ Վարուժանի տանը:

Ֆրեզնոյի խաղաղ անկյուններից մեկում, ծառերի ու արմավենիների ստվերի տակ, բացվեց հնաոճ, փոքրիկ տան դուռը և տեր ու տիկին Վարուժանները մեզ ներս հրավիրեցին: Տիկին Ալիսը շտապ սուրճ պատրաստեց, իսկ պարոն Հայկը մեզ հրավիրեց սենյակից սենյակ, ցույց տալով իր կտավները, ծո՜վ, ծովա՜փ, լճա՜կ, լեռնե՜ր, բնապատկերնե՜ր... Ինչ հիանալի գործեր են, ինչ նրբանկատություն, բնության ինչպիսի՜ նուրբ զգացողություն, ընկալում:

— Սեբաստիան չեմ հիշում, մեծացել եմ Լոզանի որբանոցում, հետո՝ հոս: Գիտեի, որ հայրս մեծ մարդ մը եղած է: Բայց երբ եկա Հայաստան քանի մը տարի առաջ, շատ ուրախացա, թե ինչպես հայերը կմեծարեն հորս: Այդ ատեն այս ծխամորճը, որ հորս միակ հիշատակն է, առավել իմաստ ստացավ մեզի համար:

— Դանիելին ակռաների հետքերը կան վրան,— ավելացնում է տիկին Ալիսը և դողդողուն մատներով ցույց է տալիս:— Մասունք մըն է մեզի համար:

Վերցնում եմ ծխամորճը, ուշադիր զննում այն, միթե սա մեծ մտածողի, բանաստեղծի, 1915-ի նահատակ Դանիել Վարուժանինն է:

Մեկ օր առաջ այս ամենը ինձ համար մի հեռավոր անցյալ էր, վերացական պատմություն, որ օրեցօր մշուշվում էր ուղեղիս մեջ, իսկ ահա, հիմա, փաստորեն ես Դանիել Վարուժանի տանն եմ, նրա միակ ժառանգորդի՝ Հայկի օջախում և պատմությունն էլ դառնում է առարկայական, մոտ, մեզ հետ ապրող:

— Երկու տղաներս հոս չեն, Հյուսիսում են, լավ ընտանիք ունեն: Աս ալ Դանիել երրորդն է, տեսե՛ք— ցույց է տալիս թոռներից մեկի լուսանկարը: Շիկահեր, կապուտաչյա, չարաճճի պատանին ժպտում էր լուսանկարից: Ուրեմն, ապրում է Դանիել Վարուժանը, կա Դանիել Երրո՛րդը...

Իսկ պարոն Հայկը պատմում է որբի իր տխուր ճակատագրի մասին, թե ինչպես եկավ Ամերիկա, հանդիպեց Ալիսին, ընտանիք կազմեց, հիմնավորվեց Ֆրեզնոյում և շարունակեց Վարուժանի տոհմը:

— Հայկը շատ հպարտ է, որ հայրը ազգի մեծ երազանքներին նվիրած է իր կյանքը և հոն՝ Հայաստանի մեջ մեծ գնահատականի արժանացած է զայն:

Զրույցը շարունակում է Հայկը: Մեկ պատմում է իր կտավների մասին, մեկ ընդհատում, նորից մանկության դառը հուշերով:

— Շատ կսիրենք ճամփորդել, այս երկնքի տակ մեր հանգրվանը, մեր կորցրածը, մե՛րը կփնտրենք ու չենք կրնալ գտնել տակավին:— Այս խոսքերն ես այլևս չկարողացա տարբերել թե ով է ասում. Հա՞յկը, թե՞ Ալիսը: Նորից վերցրեցի Վարուժանի ծխամորճը երեսունմեկամյա նահատակի, որ այդ տարիքում հասցրեց սովորել, ստեղծագործել, հրատարակել, ազգին ոգեկոչել ու գուշակել: Հայացքս ընկավ պատմական Հայաստանի փոքրիկ քարտեզի վրա. ահա մեր կորցրածները, ահա և Անին, ուր այցելեց բանաստեղծը նահատակվելուց առաջ և շատ խորը տպավորվեցավ: Բնակարանն, ասես, լցվեց իր՝ Դանիել Վարուժանի, մեծ բանաստեղծի, հայրենասերի, հասարակական գործչի ձայնով: Անիի ավերակների մեջ կանգնած լսում եմ նրա ձայնը.

— Վարը, հոս,
Օձ մը հսկայ՝ գլուխը փոսնե՛ տընկած դուրս՝
Լուսնի շողով կը նայի ինձ.— Օ՛ն եկուր.—
Դո՛ւ որ ունիս այդ աչքերուդ մեջ կանաչ
Մահուան անուշ մխիթարութիւնն.—
Օ՛ն եկուր,—
Կըրունկս բուկդ է, քուկդ տաք
Երակներս այս.— խած ու խայթ է.—
թող տապալ
Գլորիմ վար, Ախուրեանի ալքին մէջ,
Եվ վարը այն որձաքարին վրայ սև
Ջախեմ գլուխս, ու իմ խեղճ
Հայրենիքիս փոշիներուն վրայ սա՝
Ըղեղիս խիւսը փրթեմ...

Սթափվեցինք. վերադարձանք ներկան: Պարոն Հայկը, չիմանալով, թե ես հուշերով ու՞ր էի գնացել, անակնկալ հարցրեց.

— Հոն լրագրող էիր, հոս ինչո՞վ պիտի զբաղվիս, ազգականներ ունի՞ս...

— Մի քանի օրից տուն պիտի վերադառնամ, պարոն Վարուժան, հոս ի՞նչ պիտի ընեմ: Իմ հողը, տունը, կարոտը, կռիվը, գրկանքն ու կորուստները, հաղթանակներն ու ուրախությունը, ազգը, ներկան ու ապագան հոն են՝ ՀՈՆ... Հայաստանում:

Ուրախացավ, նորից վերցրեց Վարուժանի ծխամորճը, շոշափեց... ու...

— Հորս ակռաները կշոշափիմ, ասես ձայնըն ալ կլսիմ. ան ալ հայրենիքի համար ապրեցավ, հոն է նրա հիշատակը, նրա երազները: Երկտող պիտի հանձնիմ քեզ, չեմ գիտեր թե ում հասցեագրեմ: Տարեք, գրություն մըն է, ատանկ բաներ ալ կընեմ...

Ու տիկինն ավելացնում է.

— Իր անկեղծ խոսքն է, մաքուր սրտեն բխած:

Վերցնում եմ գրությունն ու պարտավորվում հանձնել հասցեատիրոջը: Խնդրե՛մ...

«Քանի մը տարի է, որ մենք այցելեցինք Հայաստան, ինչպես նաև հորս արձանին, Նոր Սեբաստիայի թաղին մեջ, և մինչև այսօր կը խոսինք այդ օրերուն վրա, զոր անցուցինք ձեզի հետ, մանավանդ այն օրը, որ այցելեցինք Վարուժանի անուան դպրոցը, ուր աշակերտները իրենց արտասանութիւններով ու երգերով հիւրասիրեցին մեզ: Շատ վստահ եմ, որ եթե հայրս կըրնար ներկայ ըլլար, լսել և տեսնել, շատ հպարտ պիտի զգար, որ իր երազները իսկապես իրականութիւն են դարձած այս փոքր մասին վրայ, որու համար ինք և 1,5 միլիոն նահատակուեցան:

Շիտակը մինչև այսօր, երբ օտարներ ինձի կըսեն թե այդպես բան երբեք չեն պատահած, իմ պատասխանը իրենց կըլլայ. արդյոք ինչու մենք ունինք այդ յավիտենական կրակը, ի հիշատակ մեր 1915-ի նահատակներուն համար, որ կը գտնուի Հայաստանի մեջ: Ես ու իմ տիկնոջ՝ Ալիսի հետ, երբեք չի պիտի մոռնանք քեզ՝ Երևան, պահապան մեր լեզուի և պատմութեան, ու ապագայ սերունդներուն համար: Մեր միակ փափագն է, որ օր մը մեր զավակները իրենց ընտանիքներով առիթը ունենան գալ իրենց մեծ հոր արձանին, հոն, Մայր հողին վրայ:

ՀԱՅԿ ՎԱՐՈՒԺԱՆ»

Հրաժեշտ տվեցի հյուրընկալ ընտանիքին: Մեր մեքենան շարժվեց Ֆրեզնոյի Ֆրիվեյով: Հեռվում՝ արմավենիների ու արևադարձային ծաղիկների մեջ կորավ փոքրիկ, հյուրընկալ տունը, որի դռան առաջ կանգնած էին Հայկ և Ալիս Վարուժանները, մեծ բանաստեղծի օջախը վերածնող մարդիկ, Վարուժանի ծխամորճի պահապանները: Ֆրեզնոյի վրա իջնում էր երեկոն:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ
Ֆրեզնո, 1993 թ.

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՈՒՄ.— Կ. Պոլիս, 1887 թ. Դանիել Վարուժանի ընտանիքը: Ապագա բանաստեղծը՝ աջից:

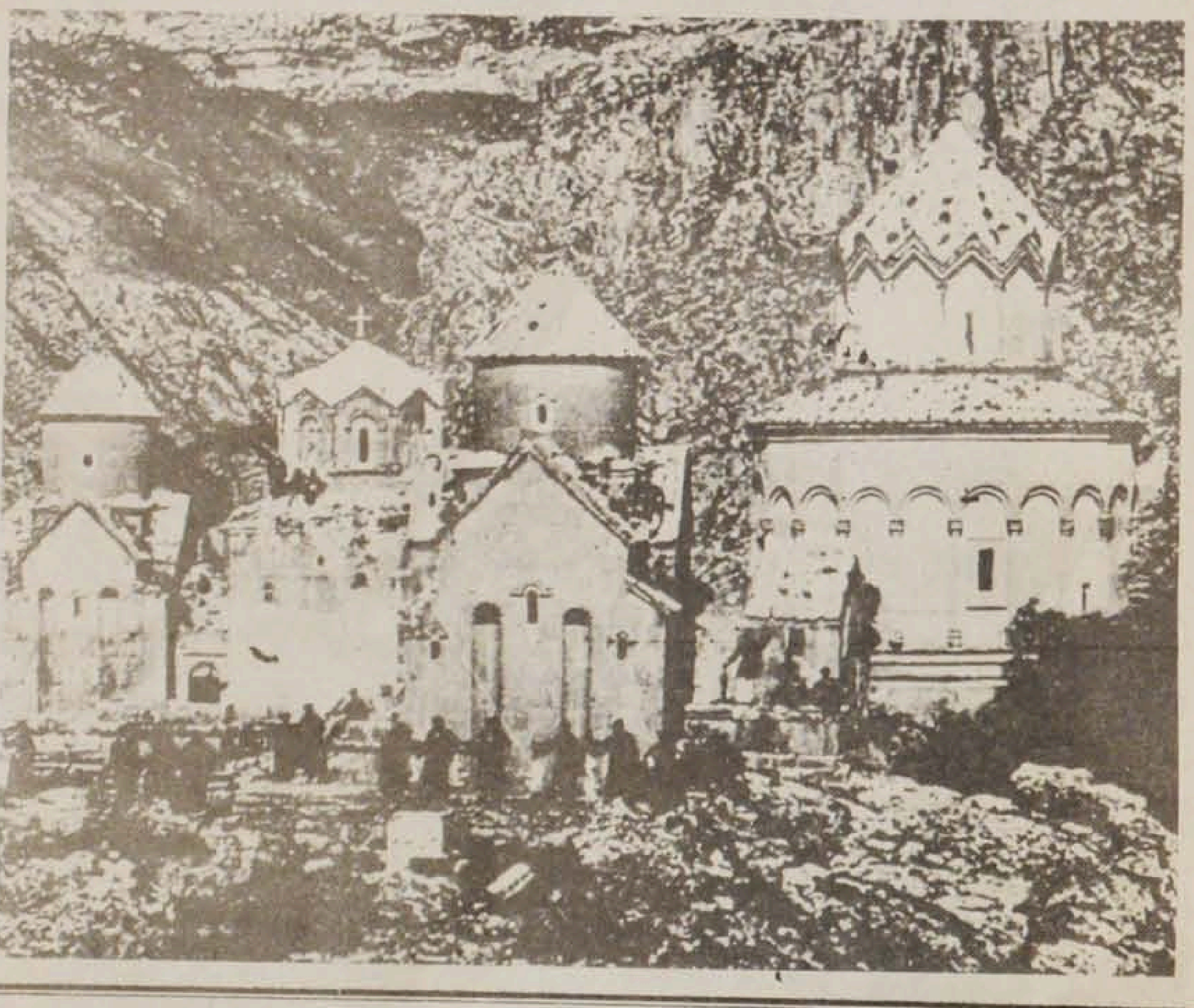

Խծկոնք և... Շուշի: Այսպիսին էր Խծկոնքի հուշարձանախումբը (ձախից) մինչև 70-ական թվականները: Մնալով օտարի ձեռքում, Խծկոնքը ավերվեց: Բայց ահա մեկ այլ օտարի ձեռքում գտնվող Շուշիի Ամենափրկիչը փրկվեց, վերագտնելով իր իսկական տիրոջը:

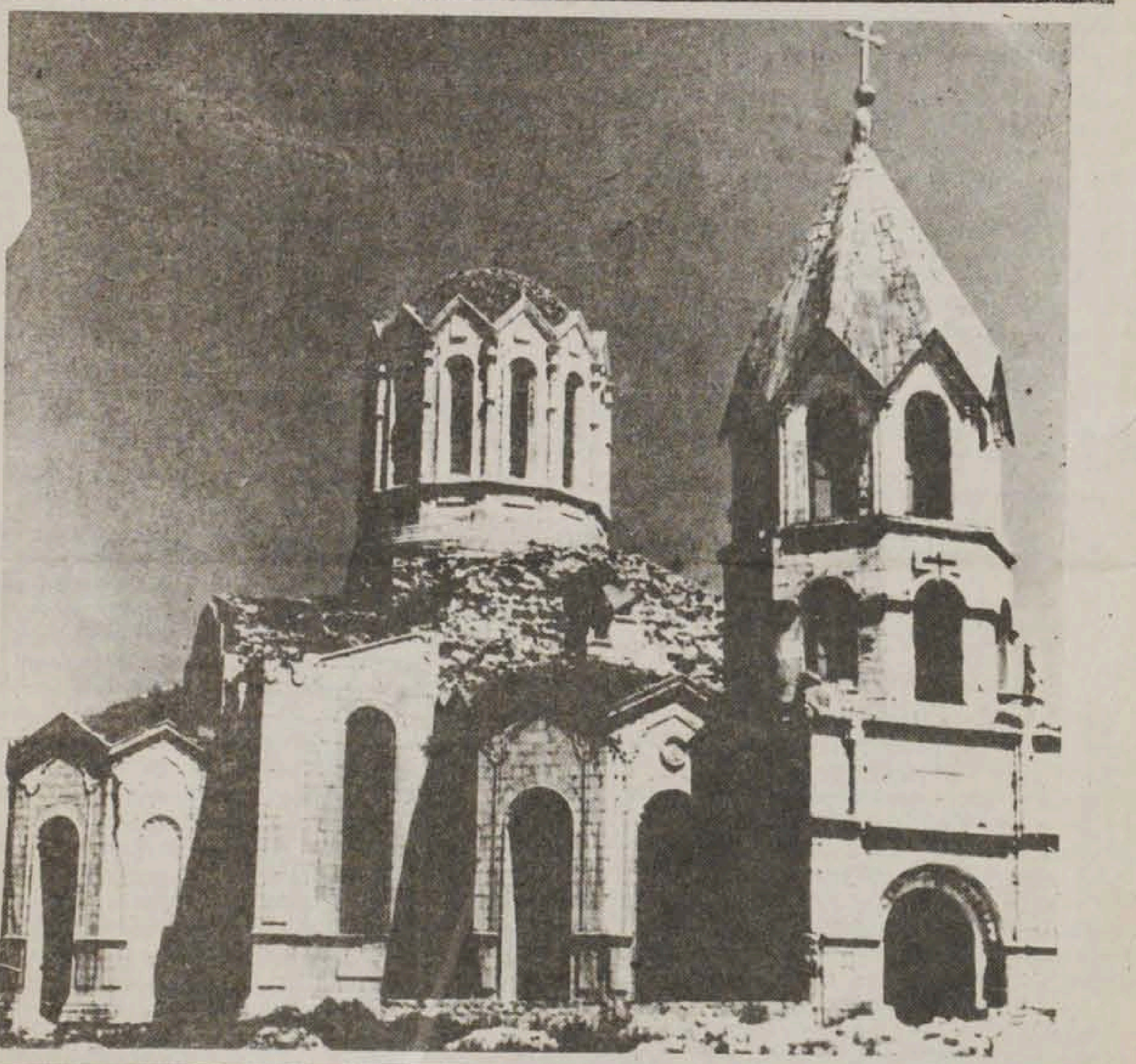

Գոյություն ունի, արդյոք, «ալֆա-վիճակ»

(Սկիզբը՝ 3-րդ էջում)

որ էպիլեպտոգենօջախի հայտնաբերումն ու հեռացումն է: Մասնագետ նյարդավիրաբույժը հատուկ էլեկտրոդներ է մտցնում հիվանդի ուղեղի մեջ և որոշակի հաճախականության ներքին մղումների օգնությամբ խթանում կամ քանդում է նրա այն կազմվածքը, որը ջղաձգային ակտիվություն է հնում: Տասնամյակներ առաջ ավստրիացի հոգեբույժ Հանս Բերգերը գտավ, որ մարդու գանգի մակերեսին կարելի է գրանցել ուղեղային ալիքներ և դրանք անվանեց «ռիթմերի ալֆա»: Պարզվեց, որ ուղեղային ալիքների հաճախականությունը բավականին լայն է, սակայն ինչպես էլ որ փոխվի կենսաէլեկտրական ակտիվության նախշազարդանկարը, միևնույն է, առկա է ալիքների չորս հիմնական տիպ, որոնք տարբերվում են իրենց հաճախականությամբ. դանդաղ, արագ, ալֆա և ամենաարագ: Ալֆա-ռիթմը մարդու ուղեղի ինքնաբերական՝ [illegible] ակտիվության դրսևորումներից է նրա հանգիստ վիճակում: Հակադարձ կապի միջոցով ալֆա-ռիթմից կարելի է ստեղծել այնպիսի վիճակ, որ մարդու միջից հանվի լարվածությունն ու գերլարվածությունը, վերացվեն ու ցրվեն տհաճ մտքերն ու պատկերները: Ալֆա-ռիթմ ստեղծելու ամենապարզ ու հասարակ ձևը ավստրիացի հոգեբույժը համարում էր աչքերը փակելու միջոցով հանգստանալը: Այս դեպքում կեղևի ծոծրակային [illegible] հայտնաբերվում են [illegible] ժամանակակից բժշկությունն ավելացրեց, որ ալֆա-ռիթմը ուղեղի կենսագործունեության ընդամենը մեկ ցուցանիշն է: «Ալֆա-վիճակ» արտահայտությունը, որ վերջերս առավել լայն տարածում է գտել, ոչ միայն կլինիցիստների մենաշնորհն է, այլ նաև այն ֆիրմաների ներկայացուցիչների ու կղերական կազմակերպությունների, որոնք տեխնիկական հարմարություններ են հայթայթում և մատակարարում «ալֆա-վարժությունների» համար:

Ժամանակակից կյանքի արագ տեմպը, մարդու պահանջմունքների բուռն աճը, մարդկային հարաբերությունների շրջանակի ընդլայնումը, սոցիալ-հոգեբանական այլ գործոններ բարդացրել են անհատի նյարդահոգեբանական հարմարվողականությունը, մեծացրել հուզական գերլարված վիճակում գտնվելու նրա հավանականությունը: Ուստի, ներկայիս բժշկագիտությունը հիվանդությունների պատճառը միայն մարմնի մեջ չի փնտրում, այլ թափանցում է մարդու հոգեկան ոլորտը: Ավանդական մանրադիտակի, ռենտգենի և մարդու մարմինը հետազոտող բազմաթիվ այլ միջոցների կողքին այսօր առաջնային տեղ են գրավում սոցիալ-հոգեբանական հետազոտման միջոցները, մեջտեղ բերելով խոսքն ու ներշնչանքը, ինչպես նաև ալֆա-ռիթմը, որը ուժեղանում և առավել ներգործուն է դառնում, երբ մարդը քնած վիճակում է: Արտաքին որևէ ներազդման՝ լուսային բռնկման, հանկարծական բոգավառման, ձայնային ազդանշանի ժամանակ տեղի է ունենում նրա շրջափակումը, որ հաստատվում է նաև էլեկտրոէնցեֆալոգրաֆիայի տվյալներով: Ալֆա-ալիքները պահպանվում են անգամ այն դեպքում, երբ յոգի ձեռքին տրվում է որևէ տաք առարկա, և ալֆա-ռիթմն անմիջապես անհետանում է ձայնային կամ ազդեցության ներքո: Ալֆա-վիճակի մասին խոսելը ոչ այլ ինչ է, քան կյանքի երևույթների միստիկական պատկերացումներին գիտական հիմնավորում տալու միջոց: Դա միաժամանակ նշանակում է, որ ուղեղի ուժերի հետադարձ կապի սկզբունքը կարելի է կիրառել կլինիկական պայմաններում: Այդ մեթոդի ներշտությունն արտահայտվում է էպիլեպսիայի նոպաները գիտական բժշկության միջոցով կանխելու օրինակով: Լինում է և այնպես, երբ բուժման ինքնաստեղծ, տնայնագործական, սեփական լաբորատորիայում հորինված բուժման եղանակներ կիրառող շատ «վայ-բժիշկներ» ստվերարկում են գիտական բժշկությունը, «ձեռնոց նետում» նրան:

Բժշկագիտությունը կառուցվում է մատերիալիստական հիմքի վրա և գործնականում ներկայացվում որպես կիրառական մի բնագավառ, որի նպատակը մարդու առողջության պահպանումն է, հիվանդությունների կանխումն ու բուժումը՝ «ալֆա-վիճակով»:

ԼԵՎՈՆ ԿԱՆՅԱՆ

Պատկերներ մեր կյանքից

● *Տնօրենի ընդունարանում էի: Օգնականն ասաց, որ զբաղված է, նրա մոտ այսինչն է:*

«Եթե նա է,— մտա՛ծ կրծեցի,— ուրեմն շատ սպասելու եմ»:

Եկավ մեկ ուրիշը: Օգնականն ասաց, թե հիմա էլ նրա մոտ այնինչն է:

«Եթե նա է, ուրեմն մեզ հերթ չի հասնի»,— նորից մտաբերեցի ես:

Իսկ զույգն բոլո՞րն են այդպես մտածում ուրիշի մասին, երբ իրենց համար կարևոր մի հարցով սպասում են տնօրենների ընդունարանում:

● *Մետրոյի կայարանում հսկիչը, որ մի խստաբարո տիկին էր, կյանքն ապրած մի ուղևորի կարմիր շապիկով անցաթուղթը ստուգելուց հետո դաս կարդաց.*

— Նման գրքույկով ձրի երթևեկելը արգելվում է, հայրիկ, այս անգամ անցեք, մյուս անգամ չփորձեք...

Ծերուկը ձեռնափայտով հազիվ տեղավորվեց շարժասանդուղքի վրա, լուռ, անտրտունջ ընթացավ առաջ:

Նայում եմ ու դառնանում: Մարդը ողջ կյանքը նվիրել է աշխատանքին, երկրին, մարդկանց, ոտքերում ուժ չի մնացել քայլելու, ինչ մի մեծ պարգև է նրա համար ձրի երթևեկելը:

● *Կյանքի համար ոչինչ այնքան անհրաժեշտ չէ, որքան հացը. անուշ, կյանքի տառապագին ճանապարհներ կտրած հացը: Միշտ հարգանքի ու պատվի արժանի: Բայց բոլո՞րն են այդ գիտակցում: Երևում է՝ ոչ: Երբեմն հանդիպում ես քաղաքացիների, որոնք նոր գնած թարմ, տաք բոքոնները փոխանակ մաքուր տոպրակի մեջ դնելու, անմաքուր շորերին քսելով, ճանապարհի փոշու մեջ թաթախելով, տանում են՝ ցախի պես թևատակին դրած: Ինչո՞ւ են այդպես անպատվում հացը, նրանում ամբարված աշխատանքը:*

Մաքուր ձեռքով, ազնիվ խղճով վարվեք հացի հետ: Իմացած եղեք. աշխարհի բոլոր կռիվները հացի համար են ծագում:

● *Դժվա՞ր է վատ մարդուն զանազանել լավ մարդուց: Արտաքին գեղեցիկ տեսք, ճերմակած մազեր, քաղցր խոսել: Բայց սրանք դեռ այն չեն: Բավական է, որ մարդը ստի, անմիջապես դիմակազրկվում ու այլանդակվում է, դառնում գեղեցկատես այլանդակ, ճերմակահեր այլանդակ ու քաղցրախոս այլանդակ: Խոստանում է ու չի կատարում, հանգիստ խղճով խաբում է ընկերոջը, բարեկամին, նույնիսկ հարազատին:*

Իմ կարծիքով, լավ մարդուն վատից զանազանելու համար պիտի ասենք. «Լավը երբեք չի խաբում, նույնիսկ՝ մեռնելիս»:

ՎԱԶԳԵՆ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

Նշանավոր մարդկանց վերջին խոսքը

ՄՈՑԱՐՏ

Մահից քիչ առաջ սկսեց համաչափորեն բարձրացնել ձեռքերը, ասես նվագախումբ էր ղեկավարում: Հարազատներից մեկը փորձեց ուղղել վերմակը, սակայն նա նշան արեց հայացքով.

— Թույլ տվեք վերջին անգամ վայելել երաժըշտության հնչյունները:

Մի քանի րոպե անց մեծ կոմպոզիտորը վախճանվեց:

ՆԱՊՈԼԵՈՆ

— Զորքերի շարասյուն...

Եվ չավարտեց միտքը:

ՕԿՏԱՎԻԱՆՈՍ ՕԳՈՍՏՈՍ

Բժշկին.

— Եթե ես մեռնեմ, ապա վերջին րոպեին կհրամայեմ կախել քեզ...

ԴՐՈ

— Ախ, մեկ էլ Երկիրը տեսնեի...

ԲԱՅՐՈՆ

Կյանքի վերջին րոպեին նա ասաց.

— Այժմ ինձ քնել է պետք:

ԷՅՆՇՏԵՅՆ

Աղջկան.

Ես այստեղ իմ գործն ավարտեցի:

ԲԱԼԶԱԿ

— Դուք տվեք ինձ վեց օր,— մահվանից առաջ նա դիմեց բժշկին,— դա շատ չէ...

Ես կսրբեմ վատ էջերը: Ես մեծ ուժ կհաղորդեմ լավ էջերին: Մարդկային կամքը հրաշքներ է գործում: Վեց օրվա ընթացքում ես անմահություն կտամ այն աշխարհին, որն ինքս եմ ստեղծել...

ՀԱՅՆԵ

«Տվեք ինձ թուղթ ու մատիտ»: Բայց մատիտը ընդմիշտ նրա ձեռքից... ընկավ:

— Լո՛ւյս, ավելի լո՛ւյս...,— հետո թիկնեց բազկաթոռին ու քնեց առհավետ:

Գլխավոր խմբագիր՝
Ռաֆայել ՂԱԶԱՆՉՅԱՆ

Տնօրեն՝ Լավրենտի ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Խիկար ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
Գալուստ ԳԱԼՈՅԱՆ
Գևորգ ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆ
Վլադիմիր ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ (գլխավոր խմբագրի տեղակալ)
Լորիս ՔԱԼԱՇՅԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՑԵՆ. Երևան—19, Մարշալ Բաղրամյան 24 բ, հեռախոս՝ 22•44-26:
[illegible] Գրանցման վկայական 212:

Թերթը տպագրվել է ՀՀ կառավարության «Պարբերական» հրատարակչությունում: Հասցեն՝ Արշակունյաց 2: Ստորագրված է տպագրության 29.12.1993 թ.: